

REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXVII. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Ára: 500 Ft

2020. JÚNIUS

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös jászkun redempcióra utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták régi kiváltságjogaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

Szücs Gábor és Szücsné Urbán Mária jászságit táncol

Fotó: Szalay György

TARTALOM

A jászkiséri tájnyelv a 18. század középső harmadában	2–4. oldal	VERSELŐ JÁSZOK ÉS KUNOK	23. oldal
Lachmann József (1873–1938), a jászberényi M. Kir. Földműves Iskola igazgatója	5–8. oldal	Búcsú Fodor István Ferenc helytörténeti kutatótól (1949–2020)	24–25. oldal
Emlékezés régi jászberényi tanárookra XIX.	8–14. oldal	Dobos László (1957–2020)	25. oldal
Látnivalók az alsószentgyörgyi tájházban	14–15. oldal	Jászfényszaru történelmi arcképcsarnoka	26–28. oldal
ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS	15. oldal	MESÉLŐ TÁRGYAK	
A Jászkun Redemptio emlékezete	16–17. oldal	A fülöpszállási deputációs láda, és annak kincsei	29–30. oldal
Utó (kereszt) nevek a Jászságbán a 16. századi török hódoltság idején	18–19. oldal	VISSZATEKINTŐ	
Beckereki László, a szépirodalmi igénnyel író kunmadarasi születésű helytörténész lelkes könyve, a múlt hatékony emlékezete	20–23. oldal	Jász Alkotók adventi tárlata Budapesten	31. oldal
		Mint ide Lacháza	32. oldal
		VERSELŐ JÁSZOK ÉS KUNOK	32. oldal

A jászkiséri tájnyelv a 18. század közepső harmadában

„A nép minden garágyán úgy állott,
mint a fűnek sűrűsége”

1763-ban a jászkiséri lakosok vallásuk védelmében olyan cselekedeteket vittek végbe, amely a Hármás (Jász, Nagykun és Kiskun) Kerületek előjáróinak és felettesüknek, a nádornak jogi következményekkel is járó rosszalását váltotta ki, hatósági eljárást vont maga után. Hild Viktor a hatósági eljárást, pontosabban a lejátszódott események miatti megtorlást a jászkiséri kálvinisták türelmetlenségi perének nevezte. De mi is történt valójában Jászkiséren?

Tóth Sára, akit a jászkiséri tanácsi jegyzőkönyvekben (protokollum) Juhász Sáraként emlegetnek, a jászkiséri Molnár István felesége volt, és ott is élt. Férje halálát követően, az okát nem tudni (a helyiek szerint rosszasága miatt egyházi és helyhatósági büntetésre számíthatott), a katolikus Jászladányba költözött, és három leány és egy fiú gyermekével együtt „a szentlélek sugárlásából” római katolikus hitre tért. Ezt leginkább Jászladányban tette, mert a tiszta református Jászkiséren erre nem volt módja. Az özvegy 1762 októberében hozzáment Cseh Jakabhoz. Gyermekei elhalt apjuk után Jászkiséren megörökölték annak adóságokkal alaposan megterhelt földjét, amelyet Juhász, alias Tóth Sára 1762 őszén, állítólag a jászkapitány tudtával és engedelmével a helybéli Kovács Jánosnak, az árvák nagynénje férjének eladott. Azonban Paróczay András jászkerületi „eskütt” tiltakozott az eladás ellen. Végül a kerületi jászkapitány is Jászkisérré utazott, semmisnek nyilvánította a földeladást, mert az árvákra nézve sérelmesnek tartotta. A vevő a vételárat kölcsönből fedezte, s a föld felét a kölcsön fejében a hitelező használhatta. Azonban amikor a jászkapitány közbelépett, a földet a vevő és a kölcsönt folyósító jászkiséri lakos már használatba vették.

Tóth Sára 1763-ban panaszt nyújtott be Jászberényben a Generalis Congregaciónnak, pontosabban Almásy Pál főkapitánynak, amelyben megírta a kialakuló konfliktus lényegét. Mint írta: „nem kívánnak engemet Urastúl, gyermekestül, többé visszabocsájtani, mint hogy minyájan pápisták vagyunk”.

Dósa Pál és Paróczay András a jászkerület előjárói részéről 1763. február 22-én megpróbálták egyezsége jutni Kovács Jánossal, és a kiséri vezetőkkel, de nem értek el eredményt. Kovács János nem vette fel azt a 98 Ft-ot, amelyet a földért korábban, ha kölcsönből is, de kifizetett. A kerületi küldöttek a pénzt a kiséri bíróra bízták volna, de sem ő, sem a tanács nem volt hajlandó a 98 Ft-ot átvenni. Dósa Pál és Paróczay András javasolta Tóth Sárának, hogy az inkriminált földet szántassa fel, melyre a tanács ekképpen válaszolt: „mi az asszonyt tilalmazzuk a szántástúl és nem is engedjük néki szántani”.

Miután a kiküldöttek eredménytelenül távoztak Jászkisérről, a bíró és a tanács a település valamennyi lakosa nevében („egész helység népivel együtt”) még aznap levélben válaszolt, természetesen saját szemszögéből, a saját érdekeit szem előtt tartva, a fölvetésekre. Megírták, hogy véleményük szerint, Tóth Sára nem „gyámoltalan volta” miatt költözött Jászladányba, hanem mert „régii fajtalan életét tovább/b/ is föl/y/tatván, most is paráznasága miatt, mellyet előttiünk sem tagadott, sőt meg vallott, minémü Magistruális (hatósági) és Ecclesiái (egyházi) büntetést várhatott volna magára, ezektül való féltében és azokk elkerülésének okáért vette lakássát Jász-Ladányra”. A levél 5. pontjában utaltak korábbi vallási törvényekre (lényegében az előjáróság hitelesítési jogára) és hangsúlyozták: „Jász-Ladányi lakos Cseh Jakabott és annak feleségett s' gyermekeit Jász-Kiséri Lakosoknak lenni nem kívánnyuk”.

Almásy Pál főkapitány Dósa Pál jászkerületi ülnöknek 1763. február 26-án küldött levelében megütözközve nyilatkozott az előjáróság hozzáállásáról, mert korábban már arra figyelmeztette őket, hogy az árvák és az asszony érdekeit szem előtt tartva rendezzék az ügyet. Dósa Pált arra utasította, hogy próbáljon békés megegyezést elérni. Különösen megbotránkozta a főkapitányt a kisériek levelének vallási felhangja.

Utasította Dósát, hogy „a Bírák Öregeinek pedig ezen levelem in sinceritate (őszintén) meg olvassa és meg intse, mert ezt a temeritást (szemteleniséget) az országban is ritkán tapasztalni, s bánom, hogy előttek egészen meg nem

olvastam, s nem observáltam (jegyeztem meg) az utolsó punctumot (pontot), mellyet helység pecséttye alatt mertek kiadni”.

Március 4-én Nagy Mátyás, a jászkerület kapitánya, Dósa Pál és Paróczay András jelentették Almásy Pálnak, hogy a jászkiséri bírák előtt levelét felolvasták, akik azt megértették és „alázatosan vették minnyájan kegyes attyai intését... /a levél/ leg kisebb czikkelével sem ellenkeztek, sőt nagy töredelmességgel, hogy emberi gyarlóságából az Magistruális autoritást meg sértették, bennünket meg követvén bocsánatot kértek, amint is mi egyenlő akarattal nékiek meg engettük oly móddal, – hogy ha jövődében e féle Törvéntelen ellenkezésben tapasztaltatnának, tehát mind azért, s mind pediglen a meg lettekért az törvényes büntetést el ne kerülhessék.” Ezen a megbeszélésen az ingatlanokra vonatkozó vitát megnyugtatóan sikerült rendezni, a vallási kérdések pedig ekkor már fel sem merültek.

Néhány nap múlva azonban híre ment, hogy Tóth Sára azonnal át akar költözni Jászladányból Kisérré. A kiséri tanács azonnal két embert küldött Jászapátiba Paróczay András kerületi esküdthöz, 2 arannyal próbálja meg elérni, hogy Paróczay legalább 1763-ban tartsa vissza az asszonyt a költözéstől. A küldöttek „az honnand is megtérvén” jelentették, hogy útjuk eredménytelen volt.

Tóth Sára március 7-én férjével, gyermekeivel és három szekérral megérkezett Jászkisérré. Háza előtt már egy helyi lakos azzal a hírral várta, hogy a bírák hívatják, azonnal jelenjen meg előttük. Az asszony azonban előbb le akarta „hummicskáit” (holmijait) pakolni, ezért az azonnali felhívásnak nem tett eleget.

Nem sokkal később az egész tanács megjelent Tóth Sára házában. A főbíró kérdőre vonta az asszonyt az engedelmessége miatt, hogy előzetes bejelentés nélkül és a megbeszélteknél hamarabb költözött vissza a településre. Többen is nehezményezték viselkedését, mondván „nagy rettenetesség ez, amit cselekszel”, „nagy istentelenség ez”. Majd a tanácsbeliek elvonultak.

Ezután az összegyűlt asszonyok vették át a kezdeményezést. Betörték Tóth Sára házába, a holmiját szekérré rakták,

a házat és a melléképületeket pedig földig rombolták. A családot holmistul, szekerestül, kitolták a határba, s eközben folyamatosan szidalmazták őket. Az egyik azt kiáltotta: „*az hol kutyává lettél, ott ugass*” (ahol katolikus hitre tértél ott legyen szavad), a másik így tájékozott: „*kutya, Disznó teremtette hitűje, baszom a pogány lelkedet, nem az házadott köllene letörni, hanem tégedet megölni*”. Az asszony férjét a főbíró lánya tövisseprével meg is ütötte. Tóth Sára nem értvén, hogy mi történik, megkérdezte: miért teszik ezt vele. Az egyik kiséri asszony azt válaszolta: „*másszor is így cselekedtünk az ilyenekkel*”. A férjnek, Cseh Jakabnak az egyik szekér miatt újra el kellett mennie a határba. Amikor a házhoz vissza akart térni az egyik asszony azt közölte vele, ne menjen tovább, mert különben vérét veszik („*mert a vérem is ott vesz*”), mindezt vasvillás férfiak nyomatékostították, akik útját állták, miközben ezt kiabálták: „*ne bocsásd az ördög atta teremtettét, öld meg, öld meg!*” Tóth Sára és családja a ház lerombolását és a településről történő kiebrudalásukat követően Jászkisér határában maradt.

Másnap a kiséri tanács a szolgálati út megkerülésével levelet írt a Nádornak, mondván „*nem a lábához, hanem a fejéhez kell menni*”, melyben Tóth Sára erkölcsatlenségére hivatkozva kérték, hogy őt ne kelljen a településre visszafogadniuk. Ezzel magyarázták vallásváltását és Jászladánya való költözését is. Ismertették, hogy Tóth Sára milyen körülmények között adta el, majd kapta vissza jászkiséri ingatlanait, természetesen elhallgatván azokat a körülményeket, melyek a tanácsra nézve károsak voltak. A március 7-i eseményeket teljes mértékben az asszonyokra hárították, s egyértelműen Tóth Sára rossz erkölcselivel indokolták. A tanács felajánlotta, hogy a kiséri ingatlanokért akár háromszoros árat is hajlandó fizetni az árváknak, tudniillik Tóth Sára gyermekeinek, ha cserébe nem kell befogadniuk az asszonyt és családját. Azzal a kéréssel fordultak a nádorhoz, hogy a „*tisztességes élethez és gyermekeikhez felindult buzgóságból*” vétkezőknek enyhítse a büntetését. A tanács levele egyértelműen arra utal, hogy az előljárást tudta, hogy igen súlyos helyzetbe kormányozta magát, és tartva a kemény büntetéstől, a főkapitányt megkerülve próbált pártfogót találni a nádorban. A jászkunok legfőbb méltóságában azonban a kiséri előljárók

levele nem keltett együttérzést. Április 14-én kelt válaszában törvényes eljárás lefolytatására és a várható büntetés végrehajtására adott utasítást.

A Nemesi Közgyűlés 1763. március 22-23-án ülésezett Jászapátiban, és döntött arról, hogy Luktor Pál Jászkisér főbírája, Gábor János szenátor (tanácsstag) és több jászkiséri asszony ellen megindítják a felelősségre vonási eljárást. A vizsgálat lefolytatásával az ügyben már korábban is eljáró tisztviselőket, Nagy Mátyás jászkapitányt, Dósa Pál ülnököt és Paróczay András esküdtet bízták meg. A tanúk kihallgatása már március 23-án megkezdődött és április elejéig folytatódott. A bizottság meghallgatta a sértetteket, az előljárást (a nemes tanács) tagjait, helybelieket és a „*lárma*” (így nevezték az eseményeket) idején a településen tartózkodó idegen lakosokat, több mint hetven embert.

A Tóth Sára incidens miatt lefolytatott per anyagát, s a „*lárma*” kivizsgálására kiküldött háromtagú bizottság jelentését néhány évvel ezelőtt alaposan elemezte Horváth Gergő. A továbbiakban az ő eredményeit ismertetjük. A bizottság fő felbujtóként Luktor Pál főbíró nevezte meg, de rajta kívül terheltek találta Balla János jegyzőt, Tóth János, Fazekas Péter és Sáy Mihály tanácsstagokat, a lakosok közül Nyíry Gergelyt, Virág „*Istványt*” és Balatony Andrást, az asszonyok közül pedig Abonyi Istvánnét, Csík Erzsébetet és Sülye Mártonnét. A fenti személyek közül letartóztatták Luktor Pált, Gábor Jánost és Sülye Mártonnét.

Az ítélethirdetésre Jászberényben, 1763. április 28-án a Nemesi Közgyűlés idején került sor. Az ítéletben 31 vádlottat neveztek meg a főbírótól kezdve a tettelegességben résztvevő asszonyokig. A bizottság a főbíró, a jegyző és a tanácsstagok mellett az egész település bizonyos mértékű felelősségét is megállapította. Az ügyészi eljárásra több ok miatt került sor. Egyrészt Tóth Sára házában lerombolásáért, amely Molnár István árváinak öröksége volt, másrészt egyáltalán a március 7-én lezajlott eseményekért, s harmadrészt a jászapáti Nemesi Közgyűlés idején tartott engedetlenség miatt. A tanácsnak felrótták, hogy 1763 februárjában a ház eladás visszavonására tett lépéseket megakadályozta, sőt mi több, egyenesen megtiltotta Kovács Jánosnak, hogy a ház korábbi vételárát átvegye. Emellett az is bebizonyosodott, hogy Tóth Sára ál-

lítólagos erkölcsatlens életét a kisériek pusztán ürügyként kívánták felhasználni az események indoklására.

A perben súlyos ítéletek születtek. Luktor Pál bírót, Balla János jegyzőt, Gábor Jánost, Tóth Jánost, Tömösváry Gergelyt, Nyíry Gergelyt és Oroszi Istvánnét kiutasították a faluból. A tanácsstagoknak (*szenátoroknak*) fejenként 25 rajnai forintot kellett megfizetniük a kerületi székház javára. Kötelezték a települést a lerombolt épületek újjáépítésére, melynek költségeiből Sülye Mártonnénak 100 rajnai forintot, a rombolásban tevékenyen részt vevő többi asszonynak az ezen felül eső költségeket kellett vállalnia. A többi lakosnak pedig az építkezéshez szükséges munkát kellett biztosítani. Az ügyben érintett tanácsstagokat és lakosokat arra kötelezték: kötelezvényt írjanak alá arról, hogy csendességben és békességben élnek, engedelmeskednek a kerületi tisztviselőknak, minden nemű törvénytenségtől tartózkodni fognak, s ha mégis engedetlenségre vagy botránkozásra vetemednének, megbüntethetik őket és utódaikat. A kötelezvény fennmaradt példányából tudható, hogy egyetlen érintett sem tudott írni és olvasni.

Annyit mindenképpen előre kell bocsátanunk, hogy Jászkisér lakosságának összetétele a 16–18. században jelentősen megváltozott. A lakók először Eger elestével hagyják el egy időre településüket. Bár hamarosan visszaköltöznek, a kutatók azt feltételezik, hogy már 1600 táján jelentős betelepülés történhetett, mégpedig máshonnan elüldözött reformátusokból. A török hódoltság utolsó évszázadában tovább változott a település lakosságának összetétele, amelyet jól mutat a Pentz-féle összeírás. S a redemptio folyamán is jelentős betelepülés történt Jászkisérre. Bár tény, hogy legfeljebb csak a lakosság összetétele változott időről-időre, a vallási megoszlás nem, még 1763-ban is szín tiszta református falu volt Jászkisér.

A további események és a per végleges lezárása témánk szempontjából másodlagos jelentőségű. Nem is az 1763. évi eseményekről kívántunk valójában beszámolni, azokról csak a tisztánlátás kedvéért szólottunk. Mint már említettük, a kerületi törvényhatósági vizsgálat során az eseményekről több mint 70 tanút hallgattak ki. A tanúkihallgatási jegyzőkönyvek megtalálhatók a MNL Jász-Nagykun-Szolnok (folytatás a 4. oldalon)

(folytatás a 3. oldalról)

Megyei Levéltár Polgári Perek másolatai a jászkiséri előjáróság anyagában, utóbbit Hild Viktor kéziratos jegyzetibe is belemásolta. A tanúknak a nekik feltett kérdésekre adott válaszaikat úgy jegyezték fel, ahogyan azok elhangzottak. A jegyzőkönyvek hiteles képet adnak arról, hogyan is beszéltek a 18. század közepső harmadában Jászkiséren, s azt bárki hozzáértő összehasonlíthatja egyrészt az irodalmi nyelvvel, illetve a mai jászsági tájnyelvvél. Itt jegyezzük meg, hogy írásunkban a dölt betűvel szedett szövegrészek, kifejezések szintén a 18. század közepi beszéd dokumentumai.

Jászkiséren 1763-ban a *-ból*, *-ből*, *-tól*, *-től*, *-ról*, *-ről* ragok minden esetben így hangzottak: *-bül*, *-büül*, *tül*-, *-tüül*, *-rül*, *-rüül*. Hogy néhány példát említsünk: az előjáróság *parancsolattyábül*, az asszonyok *indulattyábül* és *akarattyábül*, meghatározott *okbül* pakolták ki Tóth Sára *házábül* a holmiját. De ugyanígy: *melybül*, *végzésbül*, *külsőkbül*, *ösztonébül* (ösztonzéséből). Vagy pl: *attül*, *magátül*, *mástül*, *lakosoktül*, *Sárátül* tudtak valamit.

Valaki elment a *pincétül*, tajtékzott a *bosszúságtül*, tartózkodott a *bosszúságtételtül*. Pl. *Apátirül*, *Ladányrül*, a *dolgarül* ment Kisérre, a *többrül* nem tud, *távorrül* szemlélte, az *engedetlenségrül* nem tehet.

A *tj* hangok minden esetben *ty*-nek hangzottak, a *dj gy*-nek, az *nj ny*-nek, a *dt* pedig *t*-nek, míg a *ts cs*-nek: pl. *akarattya*, *parancsolattya*, *ábrázattya*, *megtarhattya*, *emlegettyük*, *gátolhattjuk*, *bocsájtjuk*, vagy *mingyárt*, *mongya*, *álgya*, *szenvedgyük*, *engedgyük*, *engedgyétek*, az *nj* esetében pl. *történnyék*, *menyönyük*, *mennyenek*, *kivánnnyák*, ill. *attam*, *atta* teremtette, *ne bánácsák*.

Sajátos a főneveknél a tárgyeset képzése. Ugyanis a *t* előtt az *e* betű vagy *e* hang helyett mindig *ö*, pl. *végzésüinköt*, *cselekedetüinköt*, *ököt*, *bennüinköt*, az *a* betű vagy *a* hang helyett pedig *o* betű, illetve hang szerepel, pl. *asszonyokott*, *kocsikott*, *azokott*. Azonban ha valakinek valamijéről van szó az *é* hang helyett *i* hangot találunk: pl. *„földit*, *kertit*, *csendesítésit*”.

Figyelemre méltó, hogy a jönni ige többes szám harmadik személyű felszólító alakja nem jöjjenek, hanem jöjjenek. Hasonlóképpen a *-juk* ragban is *o* hang szerepel, pl. *akarattjuk*, *akarattjukkal*. Talán ide sorolható, szintén *u-o* hang-

váltás lelhető fel az utánuk szóban, amelyet mindig *utánnok*-nak írtak le. De *ü-ö* hangváltásra is van példa: *létök*, *feleletök*.

A névmások képzésénél is megjelenik az *ó-ú*, illetve *ő-ü* hangváltás: pl. róla helyett *rúla*, rólam helyett *rúlam*, tőlem helyett *túlem*. A névmásoknál maradvá: a *téged* helyett mindig *tégedet* mondanak, a neki helyett *nékie*, a mi helyett *mink*, maguk helyett *magok*, mindnyájan helyett *minyájan* használatos.

A saját az mindig *önnön*. A napszakok sem egészen úgy hangzottak, mint napjainkban. A reggel mindig *regvel*, az este, estére pedig *estve*, *estvére* volt. A késő estét így határozták meg: *„későn, első álom tájban volt a gyűlés”*. A hét első napja nem hétfő, hanem *hétfű*, *hétfűi* nap volt. Az előszőr kifejezést nem ismerték, helyette az *„elsőbben, eleiben, legelőbben”* szófordulatot használták. Az azután *osztán*-nak, a mindig *mindétig*-nek, az idején *üdein*-nek hangzott.

Jászsági specialitásként fogható fel az István keresztnév kiejtése, amelyet minden hasonló keresztnévűnél *Istvány*-nak tüntettek fel, pl. Abonyi Istvány, Virág Istvány, Czékus Istvány, stb. A megszólítás *„Kegyelmed, Kegyelmetek”* vagy pusztán *Kend, Kiend, Kentek* volt. Az édesanya kifejezést nem ismerték, azt az *„anyám asszony”* szóval helyettesítették.

A 18. század közepén Jászkisér lakossága származását tekintve a törzslakossághoz képest erősen felhígult. Tudható, hogy a településre az *ő-ző*, illetve az *í-ző* nyelvjárási területről költöztek lakosok. A 16. századi török összeírásokból tudható azonban, hogy az *í-ző* nyelvjárásra több példa ismert a Jász-ságból is.

Az *őzésre* utal, hogy a kell kifejezés különböző alakjait mindig *ö*-vel használják: pl. *„köllött, köllene*. Ebbe a csoportba sorolható az *ösmértem* kifejezés is az ismertem helyett. Az *ízésre* utaló kifejezések: *rettenetesség*, *ígirt*, *hítta*, *ítelni*, *ítéljük*, *törtínet*, *szívire*, *híják haza*”, de ide sorolható a nem hallott róla értelmű *hírivel sincsen* kifejezés is.

A helyi nyelvjárásra vonatkozóan még jó néhány jellegzetes kifejezést, szófordulatot sorolhatunk fel. Ilyen az *ingóság* értelemben használatos *holmi*, amely mindig *hummi*-ként szerepel a vallomásokban: *hummi*, *hummicskámat*, *hummicskáimtül*, *hummiit* (holmijait), *hummi eszköze*-

immel”. Ide sorolható a határozottan elküldtem jelentésű *el pironogattam* kifejezés. Amikor az asszonyok Tóth Sára házát lerombolták, azt mondták: *„széjel hántuk”*. *„Ollyas”* (olyan) tanú is volt, aki azt állította, hogy mit tettek, *„Isten sugárlásábül”* tették.

Aki közülük nem akart részt venni a *„népitéletben”*, arra azt mondták: *„ha nem jössz, nincs igaz vér benned”*. A ház lerombolásában részt vevő asszonyokat haza küldték, erről a tanúk azt állították: *„az asszonyokat széjel vertük”*, egy másik hasonlóképpen állította: *„a Népet széjel vertem”*. Hogy minden a *„lár-mában”* részt vevő asszony ugyanazt vallja, ekként fogalmazták meg: *„egyenlőképpen, egy nyomon beszéllyünk minyájan, ...szakadás ne láttassék közöttünk”*. Természetesen az asszonyok egyetértettek az elképzeléssel, vagyis *„helyben hatták”*. A tanúkihallgatás során elmondták, ki buzdította, azaz *„ültette fel”* őket.

A katolizált Tóth Sárát az egyik helybéli (Tökös Juhász) azzal vádolta, hogy *„kutya teremtette hitű”*. Egy asszony ekként buzdította a többieket: *„tollyuk üres kocikat és rakjuk fel hummiát a lélek kurvának, ha más vallásra tért, mért nem marad helyben, úgy is, amit tollünk meghallana, másoknak is bevinné és rossz lenne belőle”*.

Egy akkor éppen a faluban lévő asszonymnak pedig úgy magyarázták az eseményeket: *„az Asszony közöttünk soha jó életű nem volt, ... azt az egy aszont mink bizony bé nem bocsájtjuk közénkben mert őő Pápista, mit botránkozna közöttünk egy Pápista!”* Erről ők bizony döntöttek, vagyis *„arrül tettek rendelést”*.

Tóth Sára azt is panasolta: az asszonyok azt mondták neki: *„megérdemelném, ha rúlam az ingvállat le tépnék is.”* Amikor megkérdezték tőle, hogy miért ragaszkodik kiséri házához, azt válaszolta: *„ha azokott eladnám, keservessen köllene annyi apród gyermekimnek a más fazeka fenekére nézni csak egy kanál tejecskéért is.”*

A jászkisériek engedetlenségi pere a fellebbezések után is súlyos következményekkel járt a Jászkisér lakói részére, mert nem elég, hogy büntetést kaptak, egy időre még a szabad jegyzőválasztás jogától is megfosztották őket, egy hatósági tiszt számára házat és telket kellett biztosítaniuk a településen, és a továbbiakban be kellett fogadniuk a római katolikusokat is.

Selmecei László régész

A „többtermelés” országosan elismert szakembere volt Lachmann József (1873–1938), a jászberényi M. Kir. Földműves Iskola igazgatója

A trianoni országcsönkítés után került Jászberénybe, egész pontosan a M. Kir. Földműves Iskola igazgatójának nevezték ki. Kevés olyan nem jász születésű tanárember volt Jászberényben, aki közel öt éves oktatói-igazgatói ténykedése után, amikor a felügyeleti hatóság bejelentette áthelyezését még a városi tanács ülésén is kiemelt napirendi pontként szerepelt, hogy hogyan marasztalják a nagyhírű földműves iskola élén. A város nagytekintélyű polgármestere, Friedvalszky Ferenc megpróbált mindent megmozgatni Budapesten, hogy Lachmann igazgató úr Jászberényben maradjon. Ki volt ez a nagytekintélyű mezőgazdasági szakember, aki viszonylag rövid idő alatt elnyerte a város vezetésének és a lakoságnak nagyfokú tiszteletét és bizalmát? Ebben a tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy a rendelkezésre álló korabeli adatok alapján bemutassuk az embert, annak kiemelt szakmai tevékenységét és emberi kapcsolatait. Közben pedig megpróbáljuk bemutatni, hogy az első világháború után mit is jelentett a többtermelés, mint kormányzati vezérelv, hogy a megcsonkított ország visszanyerje gazdasági erejét.

FELMENŐI, CSALÁDJA, GYERMEKKORA ÉS TANULMÁNYAI

A Nyitra vármegyében lévő holicai járásban található Egbell nevű községből származik a Lachmann család. Felmenői ebben a községben voltak tanítók, akik közül az első ismert írásos emlék id. Lachmann Venczelről áll rendelkezésünkre, aki 1864-ig tanított, majd utána fia, ifj. Lachmann Venczel, aki először kántortanító, majd a falu rendes tanítója lett. Ifj. Lachmann Venczel 1835-ben született Egbellen, majd Nagyszombatban végezte el a tanítói iskolát 1865-ben.

Főhősünk édesapja, id. Lachmann József a fent említett Venczel testvére volt. Először ő is segédtanító volt Egbellen, majd Iglón kapott állást. Így Lachmann József 1873. február 16-án született Iglón. Két testvére volt, Júlia és Tivadar. Az iglói elemi iskolában

tanult, majd 1885-ben gimnáziumi tanulmányait szintén Iglón, az Evangélikus Főgimnáziumban végezte, és nyolc év után, 1893-ban érettségizett. Következő évben már a Budapesti Kir. Magyar Tudományegyetemen kezdte el tanulmányait a jogi szakon. Valószínű,

Lachmann József

hogy ezt nem folytatta, mert az egyetem következő évi almanachjában a hallgatók között a neve már nem szerepelt. Inkább a tanári pályát választotta. Lachmann József végül gazdasági szaktanári végzettséget szerzett 1898/99-es tanévben a híres Kassai M. Kir. Gazdasági Tanintézetben.

Lachmann Józsefet 1898-ban tartalékos hadapród tiszthelyettesé neveztek ki a kassai 9. honvéd gyalogezred állományában. Majd később hadnaggyá neveztek ki a 14. sz. táborigád vadászszázalóhoz. 1908-ban saját kérelmére a katonai szolgálati, illetve védkötelezettség teljesítése után, tiszti rendfokozata megtartása nélkül szolgálaton kívüli hadnagyként breznóbányai tartózkodás mellett az 50. népfelkelők járási csoportjába sorolták.

1904-ben feleségül vette Bierszky Ilonát. A házasságukból két leánygyermek született Ilona és Jolán.

TANÁRI TEVÉKENYSÉGE

A *Néptanítók* 1900. novemberi 44. száma hozta le Lachmann József első részletes szakmai cikkét, amelynek címe *Gazdasági téli tanfolyam*. Későbbi tanári és igazgatói pályája során mindig is fontosnak tartotta, hogy a mezőgazdasággal foglalkozók a téli holt-szezonban hasznos munkával – ekkor van ideje a szakmai továbbképzésnek – töltsék a megnövekedett szabadidejüket.

1905-ben Lachmann József gazdasági gyakornok, megkapta első kinevezését, és a *Breznóbányai* (hegyvidéki) *M. kir. Földműves Iskola* segédtanítója lett. Az országos napilapban még egy jászberényi tanár előléptetése is szerepelt, mégpedig Csák Máté beosztott ösztöndíjas gyakornok, akit gazdasági gyakornokká nevezte ki szintén a jászberényi földműves iskolába.

1908-ban már kinevezett *vándorszaktanár* volt a legelőgazdálkodás témájában, mellette még négy ilyen típusú vándorszaktanár működött a tejgazdaság, komlótermelés, kender és lentermelés és végül a burgonya-termelésben. Még 1908-ban szaktanárrá nevezték ki, továbbra is breznóbányai tartózkodási hellyel.

Az állattenyésztés növekedésének egyik kulcseleme a legelőhiány megszüntetése volt, a meglévő legelők gazdasági rendezése, jobb, észszerűbb kihasználása, illetve a minőségük feljavítása volt az elsőrendű cél. Ezeket a gondolatokat *Darányi Ignác* földművelésügyi miniszter vetette fel az országgyűlésben az éves költségvetés tárgyalása kapcsán. A nagytekintélyű miniszter intézkedésére Miskolc székhellyel a legelőrendezési ügyekben kiemelt szaktanácsadónak nevezte ki Lachmann Józsefet, és egyúttal megbízta, hogy az egyes községi legelők följavítására, kihasználására terveket és útmutatásokat dolgozzon ki. Továbbá megbízták, hogy személyesen irányítsa ezeket a munkálatokat, és ingyenes szaktanácsadást adjon az erre rászoruló gazdák számára.

(folytatás a 6. oldalon)

(folytatás az 5. oldalról)

Egy külön jelentésben Lachmann József igazgatót a kormányzó a m. kir. földművelésügyi miniszter előterjesztésére a VII. fizetési osztályba sorolta.

Szakmai tudásának növelése érdekében 1910-ben tanulmányúton vesz részt a *grabnerhofi* havasi gazdasági iskolában, és az ott látott tapasztalatait leírta.

Az általa írt *A közlegelők ápolása* című füzete olyan szakmai sikert ért el, hogy a mezőgazdasági oktatásban is felhasználták, és a községi hivatalokban, és gazdakörök között ingyen terjesztették, hogy előmozdítsák az abban leírtak mihamarabbi hasznosítását.

1916-ban a m. kir. földművelésügyi miniszter rendelete alapján Lachmann Józsefet a VIII. fizetési osztályba sorolták, és a Zsolnán működő, a felvidéki miniszteri kirendeltség hatáskörébe tartozó földművelési iskola igazgatójának nevezték ki. A cikkből az is kiderült, hogy a *Köztelek* című lap munkatársaként ma talán úgy mondanánk, hogy gazdasági szakújságíróként is tevékenykedett. Majd 1918-ban a Nagy Háború végén a kisszebeni M. kir. Földművelési Iskola igazgatója lett. Kisszeben - szlovákul Sabinov - a trianoni döntés után elcsatolták a királyi Magyarországtól, és ma Szlovákiában az Eperjesi kerületben, a Kisszebeni Járárszékhelye.

JÁSZBERÉNYI TANÁRI ÉVEK (1919-1925)

Lachmann József a trianoni országcsontkítás után kapta meg a jászberényi Földművelési Iskola igazgatói kinevezését. A jászberényi M. Kir. Földművelési iskolát 1896-ban alapították. 1921-ben ünnepelte az iskola megalakításának 25. éves jubileumát. Ebből az alkalomból egy igen részletes összefoglaló jelentés készült az 1896-1921 közötti negyedszázadnyi tan évekről. A részletes kiadvány tartalmazta az iskola keletkezésének történetét, az 1921-ben végzett hallgatók számát, az iskola igazgatóságának jelentését és végül az iskolába való felvételi *kellékekről* szóló anyagokat. A jászberényi Földművelési iskola 25. éves évfordulóját a korabeli sajtó számos cikkben méltatta.

Lachmann igazgató úr az 1922. év végén kitüntető megbízatást kapott, mert beválasztották az *Országos Többtermelési Bizottságba* az országos gyűlésen. Ebben a bizottságban az akkori idők legtekintélyesebb gazdasági szakértői

foglaltak helyet. Ez hatalmas megtiszteltetés volt személyesen neki és Jászberénynek is. Szakmai pályafutásában a jászberényi évek alatt ért fel a zenitre.

A TÖBBTERMELÉSI AKCIÓ EGYIK ORSZÁGOSAN ELISMERT SZAKEMBERE

Mi is volt ez a többtermelési akció? Még Wekerle Sándor miniszterelnöknek volt az egyik kedvenc gondolata, később fontos jelszavává, kormányzásának vezéreszméjévé vált a többtermelés. A kormányzatnak nem is lehetett más haszna és végcélja, akár háborúban, akár békében, mint a többtermelés. Ez a gondolat különösen aktuálissá vált a Nagy Háború után, a vesztesen kikerült és a trianoni döntés után területének nagy részét elvesztő Magyarország esetében. A félreértések elkerülése végett - ne tévesszük össze a későbbi korok hazug jelszavaival - szükséges pontosabban is megfogalmazni mit értettek akkor, és mi volt a fő célja a többtermelésnek. Szárnyaló infláció, elvesztett nyersanyagpiacok, gyenge mezőgazdasági terméseredmények mellett a megcsontított országban létfontosságú volt a mezőgazdaság hatékonyságának a növelése. Az eredeti gondolat a Jászságban is szinte csak a termelés egyetlen ágára a mezőgazdaságra korlátozódott:

„A növénytermelés és állattenyésztés problémája magában foglalja egy ilyen agrárországban csaknem egész közgazdasági problémáját, mely röviden a többtermelés és jobb értékesítésben jut kifejezésre. Többtermelés az is, ha kevesebbet jövedelmező növények termelését beszüntetem s helyette olyanok termelését vezetem be, amelyek többet jövedelmezőre hozhat, ha az állati és kézi erőt olcsóbb géperővel pótolni sikerül, hasonlóan az egyszerű takarékoság bevezetése is mindig jövedelemtöbbletet von maga után.”

Lachmann József részletesen leírta miként gazdálkodik egy alföldi tanyásgazda a Jászságban, *Egy alföldi tanyai gazdaság* című tanulmányában. A témában kiváló szakértő, aki a Felvidéken szerezte részletes tudását és tapasztalatait, és számos külföldi tanulmányúttal pallérozta kiemelkedő szakmai tudását. Lachmann semmilyen körülmények között sem akart kemény kritikát gyakorolni a jászsági gazdák fellett, inkább az volt az elsősorú célja, hogy a mezőgazdaságban dolgozó em-

berek tudásának növelésével akart segíteni. Így fejezte be tanulmányának zárogondolatát: *„... igyekeztem egy alföldi tanyai gazdálkodás képét bemutatni, tudom a kép nem teljes, azért kutatok újabb adatok után s ha azokat sikerül megszerezniem, az állattenyésztésre és a géphasználatra vonatkozó részeket is ismertetni fogom.”*

1923. júniusában a jászberényi földművelési iskola tanulója Lachmann igazgató vezetésével tanulmányi kirándulást szerveztek egy kiváló gazdálkodást végző tápiógyörgyei uradalomba. Ez az uradalom volt a híres Hatvani Növénytermelési Rt II. számú anyatelepe, ahol a növénytermelési, hűsítés-tenyésztési telepet néztek meg. *„Igen sok látni és tanulmányozni valót szolgáltatottak. További tanulságot szolgáltatott arra, hogy kellő szakértelemmel és céltudatos munkával milyen eredményesen lehet szolgálni a magyar többlettermelést”.*

Fő szorgalmazója volt a nemesített vetőmag használatának, amely igaz drágább volt az átlagos vetőmagnál, de hosszabb távon kifizetődött a többlettermélssel. Konkrét példát is adott, a *Hatvani Növénytermelési Rt.* által kínált nemesített búza vetőmag ára 40 %-kal volt drágább, de a tapasztalatok szerint holdanként 150-400 kg-al több termést adott. Ezzel bizonyítva, hogy nem egy üres jelszó a többtermelés, hanem a konkrétan ajánlott módszereket alkalmazva többlet gazdasági eredményeket is produkált.

Lachmann igazgató mély és magvas gondolatai termő talajra találtak. A városi újságban sorra jelentek meg a gazdákat többtermelésre sarkaló gondolatai. Vesszőparipája volt, hogy meg kell szüntetni azt az abszurd helyzetet, hogy a Földművelésügyi tárca sokkal alacsonyabb bért fizet a mezőgazdasági szakoktatók vezető tanárainak, mint a kultuszminisztérium. Nagyon fontos volt, hogy a városokban, falvakban rendszeres gazdasági előadásokat kell tartani a vármegyei gazdasági egyesületeknek, a gazdaszövetségnek, a faluszövetségnek és a többtermelési ligának. Lachmann József jászberényi igazgatósága alatt a Jász Hírlapban rendszeresen publikált olyan módszerekről, eszközökről, amelyekkel lehetett növelni az éves termésátlagot. Egyik fő javaslat volt *„a vetésforgó alkalmazása, vagy ha haszthatatlan, akkor tavaszi után őszi vetés legyen. Rossz gabonatermés oka lehet a kései aratás is. Mútrágyázott gabona 8-10 nappal korábban érik, ezért*

is ajánlatos volt a szuperfoszfát használatát.” Ismert és sokat hangoztatott javaslata volt, hogy a **téli házimunka** bővítésével tovább lehet javítani a Jászág foglalkoztatottságát és növelni a mezőgazdasággal foglalkozók jövedelmentermelő képességét.

1922-ig folyt, majd ekkor felemelték a képzési időt három esztendőre, és az iskolát internátussal is kitöltötték. Ekkor vette fel az iskola a *Magyar Királyi Gazdasági Felső Leánynevelő Intézet* nevet.

Az első világháború és a trianoni következmények nem voltak pozitív

a tandíj nem is volt csekély. 1929. novemberében ünnepelte 30 éves szolgálati jubileumát és negyedszázados házassági évfordulóját Lachmann József igazgató. Ez alkalomból a városi képviselők és helybeli előkelőségek mellett számos fővárosi és vidéki jóbarát kereste fel a jubilánst jókívánságaival.

Nagy megtiszteltetés érte Lachmann Józsefet 1930-ban, amikor a földművelésügyi miniszter előterjesztése alapján az alsófokú gazdasági szakoktatás terén kifejtett több évtizedes eredményes munkájáért Horthy Miklós kormányzó elismeréssel jutalmazta.

EGY ÉRDEKES TÖRTÉNET.

1927 és 1930 között az iskola növendéke volt Gobbi Hilda

A forrásanyagok gyűjtése során, felvettem a kapcsolatot a putnoki *Gömöri Múzeummal*, és az iskola egy régi tanára, *Andók Gyuri* bácsi megajándékozott egy kedves történettel.

1927 és 1930 között az iskola növendéke volt Gobbi Hilda, a későbbi színművész, aki Putnokon kedvelte meg a színpadot és a virágokat.

A tandíjat nem mindig tudta időben fizetni, néha pedig apja léha (sic!) életmódja miatt nem is fizette. Így adósa maradt Lachmann igazgató úrnak, aki sokszor helyette fizette ki a tandíjat. Később mikor Gobbi Hilda kezdő színésznő volt, Lachmann igazgató a színházban felkereste, és behajtotta az elmaradt tandíjat. Aki további részletekre kíváncsi, annak érdemes elolvasni *Gobbi Hilda: Közben* c. életrajzi regényét, ebben Putnokról hosszasan megemlékezik, leírja Lachmann igazgatóval való aférjét is.

Lachmann József a putnoki iskolából vonult 1935-ben nyugdíjba. (*Gajary László lett az intézmény új igazgatója.*) Ez a nagyszerű tanárember, nem sokáig tudta élvezni a jól megérdemelt nyugdíját, mert 1938. augusztus 10-én, életének 66. évében hosszas szenvedés után elhunyt.

Források:

Mezőgazdasági ismeretek terjesztése

Köztelek, 1909. 11. 24 / 92. sz.

Közlegelőkről Köztelek,

1909. 11. 24 / 92. sz.

Gyomirtás a legelőn Köztelek,

1910. 01. 05 / 2. szám

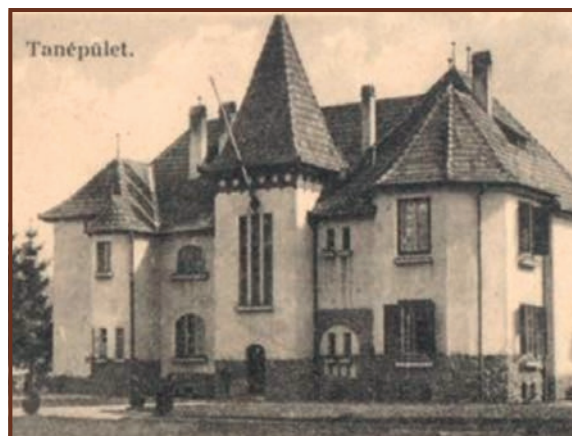
(folytatás a 8. oldalon)

A putnoki M. K. Állami Felső Leánynevelő Intézet madártávlati képe

1925 májusában bombaként robbant a hír, hogy a központi mezőgazdasági kormányzat döntése alapján Lachmann Józsefet áthelyezték Putnokra. Távozása fájdalommal töltötte el a város lakosságának nagy részét. Mindenki által elismert, szaktudásával és bámulatosan kitaró munkaszeretetével, állandó oktatója, tanítója és buzdítója volt a Jászág és Jászberény gazdatársadalmának. A városi közgyűlésen Koncsek István volt polgármester méltatta érdemeit. Vissza akarták vonatni az áthelyezési indítványt, Friedvalszky polgármester utána is járt a dolognak, de kiderült, hogy fontos állami érdek kívánja Lachmann áthelyezését. Utódja *Csabay Kálmán* gazdasági tanár lett, akit a Székesfehérvárról helyeztek át Jászberénybe.

hatással az intézményre. 1924-ben az intézmény felvette az alapítója, gróf Serényi Béla (1866-1919) nevét. Az akkori földművelésügyi miniszter közvetlen irányítási körébe tartozó is-

Putnoki Gazdasági Felső Leánynevelő Intézet

kolában további fejlesztéseket akartak megvalósítani. A minisztérium a biztos siker reményében az ország egyik legjobb szakemberét bízta meg az intézet vezetésével, amitől szép felvirágoztatást vártak. Ezért kapott megbízást Lachmann József, és Jászberény nagy szomorúságára *elcsábították* a kiváló gazdasági szakembert. A bentlakásos iskola a *leányok paradicsoma* volt Putnokon, ahogy abban a korban nevezték az intézményt. Az internátus és beiskolázási tájékoztató meghozta az eredményt, az ország minden részéből sokan jelentkeznek az iskolába, pedig

TÁVOZÁSÁNAK HÁTTERE ÉS A PUTNOKI ÉVEK

Miért távozott Putnokra Lachmann József igazgató? Milyen erők csábították el a nagytekintélyű gazdasági szaktanárt és iskolaigazgatót? Miért épp Putnokra ment?

Ehhez egy kicsit meg kell ismerkednünk a putnoki helyzettel. Gróf Serényi Béla helyi földbirtokos, aki korábban földművelésügyi miniszter is volt, saját birtokain egyéves időtartamú háztartási iskolai képzést vezetett be. A képzés a hat elemi végzett leányok iskolai továbbképzésére épült. Az egyéves képzés

A putnoki gazdasági iskola baromfiudvara

A putnoki gazdasági iskolában kötözik a szőlőt

Gobbi Hilda első fellépéseinek egyike

A felvidéki legelőjavítások terén szerzett tapasztalatok I-II. Köztelek, 1915. 27-51. sz.

1915. 12. 11. / 50. sz.

Rét művelés és szénakészítés. 1916. 171. <https://nemzetiszinhas.hu/hirek/2013/05/gobbi-100--gobbi-hilda-ezer-arca>

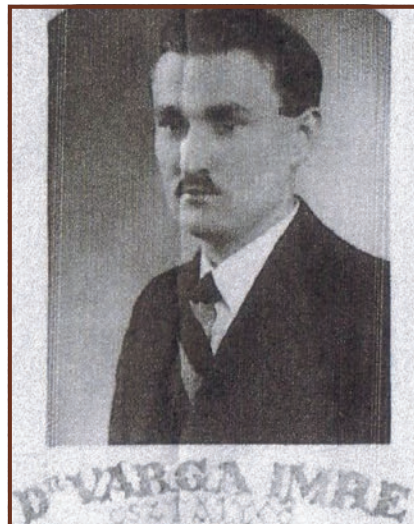
Andók György János: A mezőgazdasági képzés története Putnokon. Putnok, 2010

Metykó Béla helytörténeti kutató

Emlékezés régi jászberényi tanárookra XIX.

Kezdő leheles tanár koromban **dr. Varga Imre** emberi, tanári nagyságáról sokat hallottam az idősebb kollégáimtól. Sokat meséltek róla, s több cikk, írás is megjelent már életéről, munkásságáról. Az 1944/45-ös tanévben érettségizettek Benke László tanár, festőművész készítette tablója, és a régi gimnáziumi tanárokról szóló írásaim azonban arra ösztökéltek, hogy ebben a sorozatban is írjak dr. Varga Imre osztályfőnökökről. A munkához segítséget kaptam a családtól és a volt tanítványoktól, melyért itt mondok köszönetet.

Dr. Varga Imre (1912–2007) 1912. október 31-én született Jánoshidán. Édesapja, Varga István földműves volt, édesanyja Szuhár Anna. Hat gyermekük született, akik közül egy fiú korán

1930-40-es tablókép

meghalt. A felnőtt kort 3 fiú (Mátyás, Pál, Imre) és két leány (Mária, Erzsébet) érte meg, Imre volt a legfiatalabb.

Az édesapjuk 1913 novemberében elhunyt, s ezután az 5 gyereket az édesanya egyedül nevelte. A gyerekek közül 3 felsőfokú tanulmányokat végzett. Mátyás jogi- és államtudományi, Mária tanítónői, Imre magyar-francia szakos tanári és irodalomtudományi diplomát szerzett. A Pál nevű fiú gazdálkodó volt. **Dr. Mosonyi Sándor** azt írta, hogy alattányi lévén ismerte a családot. A Varga család – szülők, testvérek – Alattány és Jánoshida között elterülő tótkéri tanyavilágban laktak, később Alattányba költöztek, mivel a tanyájuk ide sokkal közelebb volt. Kimondottan okos, értelmes, szorgalmas család volt.

Nagyon tisztelték őket. A bátyja, Pali bácsi 60 évesen érettségizett. Ő azért is kedvelte tanár urat, mert 1953-ban Simon tanár úrral együtt segített, hogy Mezőtúrról – ahol kezdte a gimnáziumot – a berényi gimnáziumba kerüljön.

A tanulmányai

Varga Imre a jánoshidai elemi iskola után, 1923-tól a jászberényi József nádor főgimnáziumban folytatta tanulmányait. A nyolc év alatt mindvégig jeles tanuló volt. És az akkori diákelet két nagy közössége – az önképzőkör és az aerokör – munkájában is eredményesen vett részt.

Az aerokörben már az 1928/29-es tanévben, VI. osztályos korában előadást tartott a víz ellenállásának hasznosítható hatásairól, az evezős csónak, a kerekcsónak, a propelleres hajó példájával. A következő tanévben, a VII. osztályban a kör jegyzőjévé választották. Az aerokörben 1930. június 10-én *A szárnyas rovarvilág és a repülés kapcsolatáról* szóló előadássorozatra került sor, utolsóként Varga Imre *„Általánoságban foglalkozott a rovar repülésének mechanikai és biológiai vonatkozásaival”*. Összehasonlította a madár, a sárkány és a rovar repülését.

Az 1930/31-es tanévben a Széchenyi István Gróf Önképzőkör elnöke Varga Imre lett. A kör ez évi szavalóversenyén a kitűzött költemény Sajó Sándor *Magyarnak lenni* című verse volt. E vers elszavalásának győztese Varga Imre VIII. osztályos tanuló lett, aki szabadon választott költeményként Tóth Árpád *Jó éjszakát* című versét szavalta, s II. helyezést ért el. További szép eredményei is születtek.

Az önképzőköri pályamunkája: *Alphonse Daudet: „Le petit chose”* című regényének tartalma és méltatása francia nyelven, 10 pengő jutalomban részesült. Dicséretet nyert *Szent Imre a magyar ifjúság eszményképe* című plakátja. Ugyan ebben a tanévben az aerokör titkára lett. 1931. március 19-én a térkép készítése volt az előadások témája. Varga Imre előadása a csillagászati helymeghatározásokról szól.

Természetesen tanulmányi munkáját sem hanyagolta el. 1931-ben jeles eredménnyel érettségizett. Tanulmányait Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar-francia

szakán folytatta. S mivel a középiskolás években csak jeles osztályzatai voltak, így felvételt nyert a tudományos képzést nyújtó Eötvös Kollégiumba is. Az eredményes tudományos képzésnek köszönhetően harmadéves egyetemista korában megnyerte az egyetem által a kuruc kori költészet témában meghirdetett pályázatot.

Az 1936/37-es tanévben állami ösztöndíjjal Párizsban a Sorbonne Egye-

zóraizás ügyeit is bonyolította diáksegítséggel. 1940. június 10-11-én osztályfőnökként leérettségizette az első osztályát.

1941/42-ben heti két órában még olasz társalgást is vezetett kezdőknek. Tanév végén az olasz nyelvben tanúsított szorgalmaért könyvjutalmat adományozott több tanulóknak.

Az 1942/43-as tanév feladatai érdekesen alakultak számára. Tartalékos

juk, melyen nyolc diák és nyolc tanár arcképe látható.

Dr. Varga Imre az 1946/47-es tanév első félévi nevelés tárgyú és módszeres értekezletén *A meglévő nyelvi ismeretek felhasználása a modern nyelvek tanításában* címmel mondta el tapasztalatait, javaslatait. 1947/48-as tanévtől „*Simon András és Varga Imre dr. a helybeli áll. liceum és tanítóképző-intézetben, ill. gyakorló ált. iskolában is tanították a francia nyelvet heti 7-7 órában*” – az évkönyv szerint. Ebben az évben az V. osztályban bemutató órát tartott magyar nyelv és irodalomból. Több éven át a gyorsíró kör, a francia társalgás, az ifjúsági segítőegylet könyvtárosa vagy vezetője, értekezleti jegyző, az ifjúsági könyvtár őrje volt. Az iskola Széchenyi István gróf ifjúsági önképzőkörének vezetőtanári feladatait az 1939/40-, 1941/42- és 1943/44-es tanévekben látta el. 1949 után már ritkán készültek évkönyvek. Tanári munkájáról, az emberről leginkább tanítványai visszaemlékezéseiből vannak ismereteim.

A tanítványok emlékezése

Tanított több száz diákot, négy osztálynak osztályfőnöke volt. Még sem volt egyszerű elérni és emlékezésre kérni a volt tanítványokat. Hiszen közülük sokan már az égi iskola padjaiban ülnek, s hallgatják a tanár urat, vagy az

Dr. Varga Imre labdával a futballcsapatban

temen a francia népköltéssel foglalkozhatott. Különleges történet a doktorátusának megszerzése, hiszen már az egyetem negyedik évében az irodalomtudományok doktora lett. Tanársegédként dolgozott, majd egy évig Budapesten volt helyettes tanár.

A jászberényi pedagógus

1938. november 4-től visszatért Jászberénybe, az Alma Materébe, a József Nádor Gimnáziumba óraadó helyettes tanárnak.

Az évek során magyar nyelv és irodalmat, francia nyelvet, gyorsírást, honvédelmi ismereteket, és 1945 után orosz nyelvet tanított. Az évkönyvekben az is olvasható, hogy okleveles, kereskedelmi iskolai tanár volt. 1940. január 1-től helyettes tanár, 1941. december 30-tól pedig rendes tanár címet kapott.

Az 1938/39-as kezdő tanévben már a VII. osztály osztályfőnöke volt, s megkapta első tanítási órán kívüli feladatait is. Értekezleti jegyző lett. A francia társalgás vezetőjeként óráit hanglemezes bemutatóval színesítette. De a tej-tí-

*A városi strandon Varga Imre osztályfőnök jelt ad a vízbe ugrásra
1956. május (Fekete György fotóalbumából)*

hadapródormesterként (az Erdélyi Emlékérem tulajdonosa) honvédelmi ismereteket tanított az alsó négy osztályban. Az I. osztályosok szüleinek értekezletén *A szülők feladata a társadalomban és a családban* címen korszerű kérdéseket fejtegető előadást tartott.

1940/41-ben a gimnázium IV. osztályának lett az osztályfőnöke. Ez az osztály a II. világháború befejező évében, 1945-ben érettségizett. Benke László tanár úrnak köszönhetően lett tabló-

ország, sőt a világ különböző részein élnek. S bizony az 1957-es, legutolsó osztályának tagjai is túl vannak már a 80. életévükön. Nagy örömmre, akikkel végül is sikerült kapcsolatba lépnem, azok szinte pillanatokon belül kezdtek mesélni, mintha nem is telt volna el több mint 60 év. Mindegyikük hálás tisztelettel, szeretettel emlékezett a középiskolás életük meghatározó alakjára, dr. Varga Imrere.

(folytatás a 10. oldalon)

(folytatás a 9. oldalról)

Hosszabb-rövidebb, kordokumentumnak is beillő, emlékező soraik, mondataik, humoros történeteik közül néhány a következőkben olvasható. (Zárójelben a név mellett az érettségi vizsga éve szerepel.)

Dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva (1953) „Dr. Varga Imre tanár úr 1949-1953 között 4 évig a gimnáziumban osztályfőnököm volt, valamint magyart és oroszot tanított. Volt olyan tanév, hogy heti 10 órát tartott nekünk.

Magyar irodalomból, a kuruc költészetből kétszer annyi anyagot adott le, és kellett megtanulnunk, mint ami az előírt volt. Az ötvenes években, az egyre vadabb diktatúrában, amikor a könyv meg sem említette Ady „istenes verseit”, ő egy órát szánt erre a témára. Az írásbeli dolgozatot sohasem egy érdemjeggyel értékelte, hanem több soros véleményezéssel.

Azt hiszem, mondhatom az osztálytársaim nevében, ő volt az ún. nagybetűs TANÁR. Tarkította az órát egy-két szellemes, odaillő beszólással. Nála mindig rend és fegyelem volt. Csak a tisztességre, becsületességre nevelt bennünket.

Őt évenként rendeztünk érettségi találkozót, meghívásunkat minden alkalommal elfogadta. Mi idéztük az órákon hallott szellemes, olykor szállóigévé váló mondásait.

Utoljára 2003-ban az 50 éves találkozón volt, 91 évesen, kicsit keserűen. Hangulatát jellemezte, hogy felolvasta nekünk Sík Sándor: Dörmögés című versét, ami az öregkorról szól:

*„Öregeket minálunk meg nem ölnek
Inkább hasznát veszik,
mint nagyszülőknek:
Hova lenne sok gyönyörű család,
Ha ráncos kézzel fel nem tartanák
Tovább szolgáló nagyapák, anyák!”*

Emberséget, tartást, kötelességteljesítést tanultam tőle. Mindig nagy hálával és szeretettel gondolok rá.”

Németh Pál (1953) „Dr. Varga Imrével, ahogy mi, diákjai már akkor is neveztük, Imrussal 1945 szeptemberében találkoztam a Jászberényi M. Áll. József Nádor Gimnázium elsőosztályos tanulójaként. Ő lett az osztályfőnöke a sok különböző helyről összekerült, sokféle háborús élményű (katonai eszközök gyűjtése, kisebb robbantgatások, romos épületek bejárása, elhagyott lovak időleges befogadása stb.) kissé vadóc

társaságnak. Ez persze a fiúkra vonatkozott. Általános vélekedés szerint a legjobb helyre kerültem, kerültünk, mivel Dr. Varga Imre már akkor is város-szerte ismert és elismert tanár-egyéniesség volt. Híres volt sokrétű szakmai tudásáról, széleskörű műveltségéről, következetességéről, szigoráról, kiváló emberismeretéről és pedagógiai érzékéről, doktorátusáról.

Szép évünk volt, de el kellett búcsúznunk Varga Imre osztályfőnökünktől és tanárainktól, mivel a következő tanévben el kellett hagynunk a gimnáziumot, hogy tovább folytassuk tanulmányainkat.

A következő nagy hivatalos találkozás Varga tanár úrral 1949-ben volt, amikor első gimnazistaként a Lehel Vezér Gimnáziumba iratkoztam be. Ismét Dr. Varga Imre lett az osztályfőnököm, aki a magyar mellett oroszot is tanított nekünk. Töredelmesen bevallotta az első órán, hogy az orosz nyelvel neki nehézségei vannak, hiszen a tanév kezdete előtt egy héttel kezdett el oroszul tanulni. Roboz Péter osztálytársammal, barátommal rögtön el is határoztuk, hogy mi is nagy erővel kezdünk oroszul tanulni magánzorgalomból, hogy le hagyjuk az Imrust, hiszen most egy hét előnye van csak. Nem sikerült, ő győzött, a távolság egyre nagyobb lett közöttünk. Ez is tanárunk kvalitásait igazolja.

Kénytelen voltam az üres papírról felolvasni azt, amit otthon nem fogalmaztam meg. Mellettem Bíber Jóska, aki látta a csínytevést alig tudta visszafojtani a nevetését. Az egyik mondat egyik jelzője nem tetszett Imrusnak, azt kérte olvassam ismét fel a mondatot, és találjunk egy elfogadhatóbb jelzőt a mondatba. Én már a következő mondatot próbáltam megfogalmazni, a kért mondat nem jutott az eszembe. Odajött, elvette a lapot és bemutatta az osztálynak. Síri csend jelezte a szolidaritást. Varga tanár úr azt mondta, ezért 1-est és intőt szoktak adni. Ő a teljesítményt és nem a pimaszságot, a lustaságot értékeli. 5-öst adott, mert nem egy átlagos tanár volt.

Minden ötödik évben érettségi találkozót tartottunk Jászberényben (az utolsó 2018-ban volt), amíg élt (2007-ig) Dr. Varga Imre sohasem hiányzott, és mindig ő adta meg a megemlékezések alaphangját. Egyéb kvalitásai mellett ezeken az érettségi találkozók ismertük meg humorát, és általános világlátását. Mindig nagy élmény volt számunkra ez a felnőttkori összejövetel és társalgás, mert időközben mi is hozzáregedtünk egykori tanárainkhoz. Nekem különös örömet jelentett, hogy kocsival rendszeresen én szállítottam oda-vissza a találkozóra a Varga házaspárt, majd a megözvegyült Imre bátyámat.

A Lehel Vezér Gimnázium tanári kara 1957-ben

Hihetetlen igényességgel figyelte és elemezte a feleleteket. Minden rossz kifejezést, megfogalmazást azonnal szóvá is tett. Szokása volt, hogy az otthon készített fogalmazásokat a felelővel felolvastatta. Engem is felszólított egy alkalommal, olvassam fel, mit alkottam otthon. Én nem alkottam semmit.

Utolsó találkozómon a Tigris utcai lakásán is arról beszélt, hogy nagy ajándék számára, hogy a senki által nem vizsgált értékes iskoladramákat kutathatja, sok értéket fedez fel bennük, és a múltunk megismerését is segíti. Fájdalma, hogy nincsenek fiatal tanítványai, akikre rátestálhatná összegyűjtött és fel

nem dolgozott anyagait, hiszen ő már nem sok új feladatot tud vállalni. Sajnos, ezzel lett vége a történetünknek.”

Simon Józsefné, Pernyész Katalin (1953) „1949 őszén iratkoztam be a jászberényi, akkor Mikszáth Kálmán Gimnáziumba. Az osztályfőnökünk dr. Varga Imre egy nagytudású és tiszteletet érdemlő tanár lett. Mi, diákok éreztük az Ő nagy szeretetét. A feladatokat megkövetelte, értett a diákok nyelvén, és értette a diáksínyeket is, de mi is tanultunk tőle huncutságokat. Nem volt könnyű számára összekovacsolni a különböző felfogású gyerekeket. Emberismerete, nevelési módszere egy nagyon összetartó, becsületes csapatot hozott létre.

Megértő és következetes volt a nevelésben. Mindenki őszintén beszélhetett vele, a legmesszebb-menőig segítőkész volt minden problémában. Szinte szüleink helyett szülő volt. Végig látogatta a családokat, ahol baj volt segített. Biztosak voltunk benne, hogy volt olyan gyerek, akit anyagilag is támogatott. A késő esti órákban ellenőrzéseket tartott, hogy ne legyen csellengő gyerek. A szülőkkel is csodálatos volt a kapcsolata, szerették őt. Tette mind ezeket az igazi emberi nevelési elhivatottság magas fokán. Mindenki ből becsületes és igaz ember lett. Nagyon szép diákeveket köszönhetünk neki.

Érettségi után is mindenkire figyelt, kit hová vettek fel. Sokan pedagógusok lettek az osztálytársak közül, íme a példa ereje. Akit nem vettek fel sehová, azt igyekezett megfelelő helyre ideiglenesen vagy véglegesen irányítani, elhelyezni.

Az öt évenként megtartott találkozónkon Imre bácsi egyenként ölelte magához tanítványait, és mindenre emlékezett. Munkájából, tanulmányaiból mindenkit megajándékozott. A jó példa nyomában tudásban, becsületben, emberi tartásban, szeretetben éltünk és élünk. 2007 óta sajnos már nincs közöttünk, hiányzik, nagyon szerettük és tiszteltük. Szeretettel emlékszem vissza Imre bácsira, tanárainkra és osztálytársaimra.”

Gömöri Árpád (1957) „Dr. Varga Imre osztályfőnököm magyar-francia szakos tanár volt a gimnáziumban, de orosz nyelvet is tanított. A gimnázium egyik kiemelkedő személyisége volt, nagy tudású tanár, aki hatással volt a diákokra. Jól magyarozott, ám nem mindig követte a hagyományos tanórai „lépéseket” (a metódikát), néha ke-

vésnek bizonyult az ötven perc. Orosz nyelvi óráin irodalmi művek is előkerültek. Például A revizor című Gogol-mű egy-egy részletét fordítottuk. Még irodalmi est megrendezésére is vállalkozott velünk, fiúosztállyal. Arany János – Shakespeare – Szimonov művek részleteit adtuk elő. S még nem szóltam arról a három napos kirándulásról, amelynek egyik felejtethetlen része volt a Pesttől Mohácsig tartó hajót.

Ballagáskor a gimnázium udvarán, 1957. május 8. (Fekete György fotóalbumából)

Erős egyéniség volt, stílusa olykor csipkelődő, tréfálkozó, de a tudást, az igyekezetet becsülte. Személyes emlékeim között tartom számon – ami talán a bizalom jele volt –, hogy az érettségi előtt, az utolsó héten röviden közölte velem: „*Te fogod mondani a ballagási beszédet.*”

Egyik volt kollégájának bevallotta, szívesen menne tanítani. Vágyott vissza a katedrára.”

Fekete György (1957) „Én nagyon kedveltem. A tananyagon túlmenően – nyilván nem véletlenül – megismertette bennünket Balassi Bálint költészetével, Ady és József Attila istenes verseivel. Egy megnyilatkozásban kimondta, hogy az elszakított területeken évtizedek óta élő magyarok az igazi magyarok. Mi értettük, hogy gondolja, bár még tartott a Rákosi éra.

1956. október végén a városban is volt egy felvonulás, akkor döntötték le a szovjet emlékművet. Mi, diákok is zárt csoportban, hazafias dalokat énekelve vonultunk fel. Ennek végeztével visszamentünk az osztálytermünkbe. Akkor a tanár úr előlépett a katedra elejére és azt mondta: „*Gyerekek, menjetek haza, és ne mozduljatok ki semmiképpen. Mennyi drága magyar vér fog még itt kiömleni*” – ezt könnyeivel

küszködve mondta. Hát ez bizony próféta megnyilatkozás volt, az országon belül, de városunkban is voltak halálos áldozatok, még egy osztálytársunk is áldozatul esett!”

Fodor Dénes (1958) „Az 1956-57. tanévben – a forradalmi események után, talán a második félévben – lehetett választani tanóra keretében második nyelvet is, például franciát, angolt, németet. A mi osztályunk fele a franci-

át választotta, többek között én is. Így ismertem meg a tanár urat. Nagyon szerettük, éreztük, hogy minden igyekezetével azon volt, hogy a lehető legtöbb ismeretet át tudjon adni nekünk e nyelvet illetően. Francia népdalt is tanultunk: *Állj közibétek pajtás* címmel. Első sora magyarul: *Már vége lett a hétnek, és némán áll a gép.* A francia népdalt természetesen franciául énekeltek. A francia nyelvtanítás azonban tanórai keretben rövidesen megszűnt. A tanár úrnak most is köszönöm, hogy bevezetett a francia nyelv legalapvetőbb ismereteibe. Vidám, tréfálkozó volt tanítás közben. Ha valaki nem jól válaszolt kérdéseire olyankor azt mondta: „*Igen, fiam. A tizenkét apostol a következő három volt, Péter és Pál.*” E mondásán mindig jót derültünk.”

Dr. Völgyi Kálmán (1958) a következő történetre emlékezett: „Akkoriban csak hétvégeken lehetett moziba menni, aki ezt megszegte könnyen lebukott a vidéki kisváros egyetlen mozijában. Így járt egyik osztálytársunk is. Dőltük a nevetéstől, amikor dr. Varga Imre tanár úr bemutatta őt, ahogy lopakodik előle a mozi halljának egyik oszlopa mögött. A bemutatót felelés követte, amiből kitűnt, hogy milyen káros dolog
(*folytatás a 12. oldalon*)

(folytatás a 11. oldalról)
hétköznap moziba járni.” (Lehel Vezér Gimnázium 225. jubileumi évkönyve)

Dr. Sass Pál (1959) egykori tanárának, Halász Lászlónénak írt levelében olvasható: „Amikor Ő már viccesen kacintott, tudtuk, hogy baj van. Mert ő még akkor is nevetett, amikor az ötödik egyest írta be valakinek. Félelmetesen felkészült volt. Ő „a tanárok esze.” (Lehel Vezér Gimnázium 225. jubileumi évkönyve)

Dezső Imre György (1959) Néhány apró, de a diák számára emlékezetes történetet mesélt el. „Varga Imre tanár úr engem nem tanított, csak néhány órán helyettesített. Nővérem 4. osztályos volt, amikor én elsős. Figyelmeztetett, hogy tanár úr dolgoztatás közben puskázókat mindig észreveszi. Oly módon, hogy dolgoztatás közben újságot olvas. De név szerint felszólítja. a puskázókat. Kis hozd ki a dolgozatot,

Ő kioktatott, hogy az utcán nem illik rejtvényt fejteni. Erre én azt mondtam, de jó, hogy találkoztunk. Nem tudtam a megfejtést, csak kevés betű volt a megfejtendő szövegben. Ő megnézte és egyből mondta: *Rostand Cyrano de Bergerac.*”

Tanár úr diáksínyekre, diáktettekre adott kisebb-nagyobb reakciói bizonyítják, hogy a nevelő munkában nem mindig a szidás, a büntetés, az intó a hatékony módszer. A volt diákok még évtizedek múlva is mosolyogva gondolnak vissza, hogy az igazi tanár egy-egy csendes mondatával mennyire nevelte őket, mennyire hatott rájuk.

Az iskolai munkán túl

Tagja volt a Báró Eötvös József Collegium Szövetségének, a Collegium Hungaricum Szövetségnek, az Országos Középiskolai Tanáregyesületnek, a Társadalom- és természettudományi

adta hírül, hogy a VI. Pedagógus napon megyénkből dr. Varga Imre kapott Kiváló tanár kitüntetést.

A tudományos munka

1953-tól Klaniczay Tibor Kossuth díjas irodalomtörténész felkérésére külső munkatársként részt vett a Régi Magyar Költők Tára szövegkiadói munkálataiban. 1958-tól a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének a munkatársa lett. Két évig még a kutatást és a tanítást párhuzamosan művelte. 1960-ban azonban végleg Budapestre költözött a családjával együtt.

Irodalmi munkássága

Az irodalomtudománynak a teljes skáláját művelte, bár az irodalomtörténész Varga tanár úr kedvelt kutatási témája a kuruckor és annak költészete volt. Tudományos kutatásainak eredményeit közkinccsé tette. Számtalan

2003-as érettségi találkozó a 91 éves Varga tanár úrral (Németh Pál fotóalbumából)

Nagy hozd ki a dolgozatot, Kovács is. Mi volt a titok? Az újságon volt két kis lyuk, amit a diákok nem láttak.

Második osztályban az osztályteremünk a bejárattól balra az első terem volt. Egy alkalommal nyitott ablaknál készültünk a tornaórára, a tornacipők röpködtek. Egy felém is szállt, de elhajoltam, és a cipő a nyitott ablakon kirepült, pontosan Varga tanár úr orra előtt zúgott el. Ő a cipővel bejött a terembe és megkérdezte: *Kié ez a 44-es, lábszagú cipő?* Senki nem válaszolt, s a cipőt többé nem láttuk. Már diákkoromban is szerettem olvasni, rejtvényt fejteni. Egyszer a gimnázium előtt az Országvilág című újság keresztrejtvényét fejtettem, s neki mentem tanár úrnak.

Ismeretterjesztő Társulatnak.

A gimnáziumi évkönyvekben lejegyezték, hogy a 1940-es években a Jász Hírlap munkatársa volt, évente több népművelési és Actio Catholica előadást tartott, könyvismertetéseket írt az Irodalomtörténeti Közleményekbe.

A II. világháború utáni években volt olyan rendezvény, amit újságban is hirdettek. A Szolnok Megyei Néplapban 1955. november 1-én jelent meg: „A jászberényi „Déryné” járási kulturotthonban ma november 1-jén, kedden este 7 órai kezdettel Varga Imre tanár, a Társadalom- és természettudományi Ismeretterjesztő Társulat tagja Maxim Gorkijról tart előadást.” 1957. június 2-án a Tiszavidék című újság

tudományos műve, írása közül csak néhány példát mutatok be, ezekkel szeretném láttatni sokoldalú munkásságát,

A **Jász Kunság**, a Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei szervezetének folyóirata 1956 februári számában jelent meg *Jászkun vonatkozású kéziratok költői emlékek* című esszéje. Ebben többek között a következőket írta: „A kéziratok énekeskönyvekbe jegyezték fel tulajdonosaik a nekik tetsző, valahol hallott vagy olvasott verseket és saját alkotásaikat. Sok egyéb feljegyzés mellé örömeiket, fájdalmukat egy-egy víg vagy szomorú ének alakjában. Néha politikai keserűséget vagy nemzeti lelkesültséget öntöttek formába, máskor csak névnap

kedveskedést vagy lakodalmi dévajkodást, legtöbbször mégis a szerelmi érzés száz meg száz változatát. Mindenképpen azt, ami a lejegyző számára érdekes volt. ami őt leginkább érdekelte: a számára élő irodalmat.” A kéziratos könyvekből néhány példát ki is emelt, egy ezek közül: „A Rákóczi-nótára emlékeztető ritmusban és képekben köszönti, mint jó katonákat, de mint jól dolgozó népet is az országnak. A dicséretre a XVIII. századvégi török háborúban, nevezetesen Belgrádnál tanúsított vitéz magatartásuk adott okot.

Az Jászkun Gavallérság
Olyan mint a szép virág
És friss zöld ág.
Mindig kész katonaság
Nagy vitéz egész Jászság,
Egész Kunság.
Ez világon nincs, oly szép,
Mint a Jász és a Kun nép!
Termete szép,
Testében ép,
Drága eleven kép!

Kardot, kaszát forgatni.
Jászság, Kunság aratni
Leghíresebb.
Gazdaságot folytatni,
Vigadni vagy mulatni
Legnemesebb.
Ékes páva a lépése,
Gyöngy a nevetése
Híres Isten
teremtése
Angyal a nézése!

Ha ilyen jó katona a jászkun nép, ne csodálkozzunk, hogy verbuválják is őket a király seregébe a „francok ellen” A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóiratában, az **Irodalomtörténetben** gyakran publikált, könyvismeretéseket, műbírálatokat írt. 1959-ben például a Szemle rovatban olvasható bírálata: Busa Margit: *A Thököly-kódex és kuruckori versei. Egy XVII. századi kéziratos kötet ismertetése* című munkájáról. 2003/1 számban *Voltaire drámaköltészete és a magyarországi iskolai színjátszás* című írása olvasható. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Versegly Ferenc Könyvtárban 2003-ban digitalizálták a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Szerzők az **Újmagyar Irodalmi Lexikonban** című összeállítást. Ez olvasható tanár úrról: „VARGA Imre (...) Kutatási területe a 17–18. sz. költészete és drámairodalma. Részt vett a Régi Magyar Költők Tára, a Régi Magyar Drámai Emlekek és A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1. kötetének szerkesztésében.

Művek: A kuruc költészete hitelesége, 1935; SZÁDECZKY [KARDOS] Lajos, *Miscellanea, Egy XVIII. századi versgyűjtemény ismertetése*, szerk., 1955; *Magyar nyelv iskolaelőadások a XVIII. század második felében*, 1967; *Le Baroque en Hongrie, Montauban*, 1976; *A kuruc küzdelmek költészete*, 1977; *Szentesi György daloskönyve, hasonmás kiadás, szerk., előszó, jegyz.*, 1977; *A Kuun-kódex, hasonmás kiadás, szerk., előszó, jegyzetek*, 1979; *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás forrásai és irodalma, Fontes ludorum sceniorum in scholis protestantium in Hungaria*, 1988; *Protestáns iskoladramák, 1–2, szerk.*, 1989; *Assisi Szent Ferenc perugiai legendája, ford., bev., jegyz.*, 1990; *A magyarországi katolikus intézmények színjátszásának forrásai 1800-ig, szerk.*,

Dr. Varga Imre emléktáblája a Lehel Vezér Gimnázium falán

kiad. 1992 (Kilián Istvánnal, Pintér Márta Zsuzsannával); *A magyarországi protestáns iskolai színjátszás a kezdetektől 1800-ig*, 1995.

A MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársai írtak és készítettek egy összeállítást 2016-ban **HATVAN ÉV az MTA Irodalomtudományi Intézetében – Intézmény- és tudománytörténeti metszetek** címmel. Ebben többek között a XVIII. századi osztály munkatársait mutatták be, emlékeztek. Tanár úrról a következő emlékezés jelent meg: „Varga Imre (1912–2007) Varga Imre ahhoz az I. világháború évtizedében vagy nem sokkal azt követően született irodalomtörténész nemzedékhez tartozik, melyre 1945 után az új szellemben fogant első nagy forrásfeltárások, az alapvető részkérdések kidolgozásai és szintézisbe foglalásai hárultak. Munkássága két csomópont, a 17–18. századi költészet és drámairodalom szöveghagyományozódása és textológiai kérdései körül kristályosodott ki.

Kiemelkedő érdeme, hogy óriási mennyiségű magyar nyelvű vers- és drámaszöveget tárt fel, tett közkinccsé és értékelt, mégpedig úgy, hogy az értel-

mezés körébe következetesen bevonta az adott téma európai összefüggéseit. Ez a hatalmas forrásfeltáró munka jelentősen előmozdította az irodalomtörténet-írás fejlődését, s hozzájárult átfogó eszme- és művelődéstörténeti folyamatok megvilágításához. Meghatározó fordulatot jelentett pályáján, hogy disszertációja alapján Klaniczay Tibor 1953-ban felkérte, vegyen részt a Régi magyar költők tára szövegkiadói munkálataiban. Ekkor került kapcsolatba az alakulóban lévő Irodalomtudományi Intézetrel, melynek 1958-ban lett munkatársa. (...) 1960-ban Budapestre költözött, s ettől kezdve teljes energiáját a tudományos munkának szentelhette.

A szövegkiadói feladatok mellett részt vett a hatkötetes irodalomtörténeti kézikönyv második kötetének megírásában, alapvető monográfiákat szentelt a kuruc küzdelmek költészetének és a protestáns iskoladramának, s társszerzőként jegyzi az irodalomtörténeti bibliográfia első kötetét. Több hasonmás kiadást gondozott, antológiát szerkesztett, forrás- és irodalomjegyzékeket állított össze, s fontos tanulmányokat közölt a 17–18. századi költészet és drámairodalom témakörében. A tours-i konferenciákon való részvétel mellett Klaniczay Tiborral együtt ő szerkesztette az 1970-es évek magyar barokk-kutatását reprezentáló francia nyelvű tanulmánykötetet.”

A Tours-i Renaissance-kutató Intézet XIII. ülésén 1970-ben a Renaissance szimbolikájának vizsgálata volt a program. Az irodalmi tárgyú előadásokat négy francia és egy keleteurópai tudós tartotta. A keleteurópai nagy sikerű előadó dr. Varga Imre akadémiai doktor volt. (HELIKON)

A család és Jászberény

Dr. Varga Imre nyolc évig diákként, több mint húsz évig tanárként volt Jászberény lakója. 1960-ban 48 évesen a jász férfiú családjával felköltözött Budapestre. Tanári pályája befejeződött, de várta a 100%-os tudóslét.

Felesége Ruzs Ilona tanítónő volt. Két gyermekük született: Antal és Katalin, akik jászberényi születésűek, gyermekkorukat Jászberényben töltötték. Mind a ketten elismert, megbecsült tanárok lettek. Varga tanár úr családja 4 unokával bővült. Katalinnak nagy szerepe volt Jászberény és az olaszországi Conselve testvérvárosi kapcsolatának létrejöttében. Bár Olaszországban él családjával, gyökereit nem feledte.

(folytatás a 14. oldalon)

(folytatás a 13. oldalról)

Az I. Jász Világtalálkozón, 1995-ben Jászberény Város Díszpolgára címmel ismerték el 20 éves oktató-nevelő munkáját, mely során Varga tanár úr *mérhetetlen tudást, emberséget, életmintát adott tanítványai számára, akik méríthettek ebből az indíttatásból.*” (Jászkürt, 1995. augusztus)

Az irodalomtörténész, tudós 1960-tól szinte élete utolsó pillanatáig dolgozott. 2007. június 26-án azonban Budapesten a szíve megszűnt dobogni, életének 95. esztendejében hazatért Urához. Hamvait július 10-én a jászberényi Fehértói temetőben helyezték örök nyugovóra.

2017 a Lehel Vezér Gimnázium 250 éves évfordulója volt. Egész évben különböző programokra, megemlékezésekre került sor. Kiemelt esemény volt dr. Varga Imrére, az iskola eminens diákjára, nagy tudású magyar-francia szakos polihisztor tanárára, a nagybetűs emberre való emlékező ünnepség. A család és a városi önkormányzat az ünnepségen emléktáblával adózott emlékének. Az emléktábla alatt elhelyezték a tisztelet virágait a volt és a jelen diákképviselők, az iskola igazgatója és a családtagok.

Az emléktábla üzenet, megemlékezés a tanárról, a tudósról, az emberről, dr. Varga Imréről. Írásommal szerettem volna úgy emlékezni, hogy látható legyen igazak tanár úrra Vajda János szavai: *„Emléke, nyoma fönny marad, Ki mi nagyot tett, szépet gondolt, Örökké él, mert egyre hat.”*

Források

Jászberényi József nádor főgimnázium értesítői 1923-1944 között

Jászberényi Állami Lehel Vezér Gimnázium évkönyvei 1946-1949 között

Kárpáti Márta: *Emléktábla a császárnak, Berényi Café: 2017. 04. 17.*

Hatvan év az MTA Irodalomtudományi Intézetében Intézmény- és tudománytörténeti metszetek Írták és összeállították az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének munkatársai 2016 Magyar Könyvszemle 2009. 125-126 p.

Tüskés Gábor: *Nekrológ*

Balog János: *In memoriam*

dr. Varga Imre, *Jászkürt, 2007*

Helikon, 1970. 318-319 p.

Volt tanítványok emlékezése

Csörgő Terézia
ny. biológia-kémia szakos
középszintű tanár

Látnivalók az alsószentgyörgyi tájházban

Elsőként legújabb szerzeményünket a barokkos kivitelű szépséges *almáriumot* mutatjuk be, melyet nemrégiben kaptunk ajándékba Bertalan Jánostól, Jászlady emeritus jászkapitányától. Az ajándékozó alsószentgyörgyi származású, akinek redemptus ősei közhivatalokat is betöltöttek a községben. A becses bútordarab édesanyja hagyatékából került hozzánk.

Almárium. Fotó: Marton Rita

Az almárium a 19. század közepén jelenik meg, mint a konyhaszekrény, vagy a kredenc elődje, elsősorban a vagyonos gazdacsaládoknál. A szegényebeknél a kaszli, vagy a tányéros volt a konyha tartozéka. A falu idővel egyre több újítást, a városi rétegre jellemző bútort vett át. Mindez inkább dísz, a vagyoni állapot kifejezése a parasztpolgári társadalomban. Valószínű ennek az almáriumnak is inkább díszértéke volt a tisztaszobában. Az üvegezett, kétajtós, polcozott felső része alkalmas volt a különféle díszedények bemutatására. Az alsó kétajtós, polcozott része pedig a család egyéb értékeit tartalmazta (textíliák, fémeszközök). Tájháunkban most is ez a szerepe, de mi elhelyeztünk a díszedények mellé olyan tárgyakat is, melyek eddig elkerülték látogatóink figyelmét.

Ilyen a *vajnyomó mintafa*, amely trapéz alakú, egyetlen fából kifaragott eszköz. A keretbe tett vajra nyomták rá a szép forma kialakítására szolgáló, véssett szőlődísz, vagy virágdísz. A másik régi érdekesség a hasáb alakú, faragással, véséssel díszített *borotvatok*.

Fedelét félrefordítva lehet kinyitni. Az oldalakon ékrovásos díszítés fut, a fedelén virágdísz láthatunk. Kár, hogy a faragó a bicskájával sem nevet, sem évszámot nem jelölt meg, de tudjuk, hogy a különböző borotvatartók a 19. században nagyon elterjedtek voltak a Jászkunságban is.

Népművészetünk díszítő technikájának változatossága legjobban a *guzsalyokon* figyelhető meg. Nálunk a talpas guzsaly, mint a fonás egyik eszköze volt a legdíszítettebb használati tárgy. Tájháunkban őrzött guzsalyoknak a készítője nem egyszerű falusi fűrő-faragó ember lehetett, hanem olyan mesterember, aki gondosan megtervezte a talp és a szár mintázatát, és aztán szépen megmunkálta a guzsaly egész felületét.

Vajnyomó minta. Fotó Marton Rita

A guzsalytalpon rozettás minta, cserépből kiinduló dús levelű virág, a száron szakaszokra osztva különböző minták (tulipán, szív) váltogatják egymást. A két részből álló száron, dróton függő ólomcsörgőt helyeztek el. Egyik csörgős guzsalyon a száron közepén K. T. tulajdonosi monogram, alul IHS: Jézus Krisztus monogramja, és az elkészítés éve: 1857 látható. Egy ilyen gazdagon ékesített guzsaly szerelmi ajándékként is szolgált, mint az udvarlás egyik megnyilatkozása. A szép és gondosan kimunkált formának kellett meggyőznie a leányt az ajándékozó legény érzelmeiről. Biztosan nagyon tetszett a szép ajándék a legény szíve választottjának.

Lukácsi László helytörténeti kutató

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Faragott borotvatok

Fotó: Matron Rita

Faragott guzsalytalpak

Fotó: Marton Rita

Guzsalytalp 1857-ből

Fotó: Marton Rita

A Jászság gazdag népdalanyagából a *Jász Múzeumért Alapítvány* 1998-ban elsőként jelentette meg az azóta már második kiadást megért *A jászsági zölderdőbe...* című népzenei kazettát a Jártató Zenekar és jászsági énekesek közreműködésével, amelyet 2006-ban CD formában is kiadtak.

Ezt a népzenei hangzó anyagot, mint oktatási segédanyagot ma is nagyon sok művészeti iskolában és néptánc-együttesben használják, s ez tette közzismertté a Jászság méltatlanul elfeledett gazdag népdal és népzenei anyagát.

A népzenei kazetta kiadása óta eltelt 22 esztendő, a CD megjelenése óta pedig 14 év. Elérkezett az idő egy újabb hangzó anyag megjelentetésére, amelyhez a szakmai anyag már a rendelkezésünkre is áll, hiszen Pál Mihály országosan ismert népzeneész, zenetanár és zenekutató az elmúlt évek alatt tovább folytatta a Jászság népdalanyagának összegyűjtését, és összeállított egy újabb, két CD-nyi jászsági népzenei hangzóanyagot.

A Jász Múzeumért Alapítvány ismét a nemes ügy mellé állt, és **2020 karácsonyára tervezi kiadni a Jászság legújabb, dupla népzenei CD-jét *Ha bemegyek a Lehel szállodába – Népdalok a Jászságból* címmel.**

A CD kivitelezése, zenekaros megszólaltatása Pál Mihály és zenészbártaiknak (10 zenész, 5 énekes) készül el.

Szerkesztő: Pál Mihály népzeneész, zenekutató

Zenei rendező: Salamon Beáta Prima díjas népzeneész

Közreműködik: a Dobroda Zenekar, Balogh Kálmán, Hrúz Szabolcs, Havasréti Pál, Majorosi Marianna, Kovácsné Lajos Krisztina, Szoboszlai Balázs, Bolla János, Tamás Zsigmond.

A Jász Múzeumért Alapítvány szókásához híven a készülő dupla CD-re most is előfizetőket vár.

A CD előfizethető – 3000 forintos előfizetői áron – a Jász Múzeumban és a múzeum e-mail címén (jaszmuzeum@gmail.com), valamint az előfizetést gyűjtőknél 2020. augusztus 30-ig.

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeumért Alapítvány elnöke

A Jászkun Redemptio emlékezete

A jászok és kunok legnagyobb ünnepe május 6-a, ezen a napon emlékezünk őseink példanélküli nagy tetterére, a Jászkun Redemptiora. A rendszerváltozás után elsőként Jászfákóhalmán rendeztek ünnepséget az önmegváltás napján, majd 2001-től Jászberényben, a Városvédő és Szépítő Egyesület is tartott megemlékezést a Kapitánykertben. Amikor 2005-ben a jász települések közös összefogásával elkészült a Jász-emlékmű, ettől kezdve az egyesület a szobornál emlékezett meg a jeles eseményről. Az ünnepséghez ekkor már Jászberény Város Önkormányzata is csatlakozott, a jász települések pedig

I. Lipót császár

minden alkalommal részt vettek a rendezvényen. A két Kunság települése in ugyancsak tartottak megemlékezéseket a redemptióról.

Jelentős fordulópontra jelentett a jászok és a kunok számára az az esemény, amikor 2014. február 4-én a Magyar Országgyűlés történelmi emléknappal nyilvánította május 6-át, a redemptio diploma aláírásának napját. Ezt követően Jászberény, mint a Jászkun Kerület egykori székvárosa, felvállalta a központi ünnepség megrendezését, amelyen a Jászság és a Kunság képviselői közösen emlékeznek meg a jászkun szabadság visszaszerzéséről. 2020-ban egy nagyszabású ünnepségre került volna sor, mivel Mária Terézia királynő

275 évvel ezelőtt írta alá a redemptio diplomát, amely visszaadta a jászkunok és a kunoknak jogtalanul elvett kiváltságait és szabadságát. A járványveszély miatt azonban erre nem kerülhetett sor. Ha gondolatban is, de mégis emlékezzünk nagy tisztelettel őseinkre, akik erős akaratú, állhatatos kitartással és komoly erőfeszítések árán, de visszaszerezték szabadságukat. Hogyan is történt az eladás és a megváltás? Idézzük hát fel a történelmi eseményeket.

*

A jászok és a kunok letelepedésüktől fogva különböző kiváltságokat (közigazgatási autonómia, vám és harmincad mentesség, szabad bíraskodás, pallosjog, területhez kötött nemesség stb.) élveztek, amelyért cserébe mindenkor katonáskodással tartoztak a királynak. Kiváltságaikat időről-időre megerősítették a mindenkor uralkodókkal, de a török hódoltságot követően veszélybe került autonómiájuk, szabadságuk.

A török kiűzését követően a bécsi udvar fegyverrel meghódított területnek tekintette Magyarországot, és úgy gondolta a fegyveres hódítás jogán szabadon rendelkezhet vele. A császári kincstár üres lévén, elhatározták a korona uralma alá került új szerzeményű területek pénzé tételét.

Mivel IV. Béla király óta a Jászság és a két Kunság a magyar Szent Korona tulajdonát képezte, így ezen területek is az eladandó jószágok sorába kerültek. 1699-ben megbízták Pentz János egri kamarai prefektust, hogy járja be és értékelje fel a Jászkunságot. Ez meg is történt, a Hármas Kerület értékét 700.000 rajnai aranyforintban állapította meg, de a tárgyalások során a vételárat 500.000 forintra szállították le.

1702. március 22-én létre is jött az egyezés, amely értelmében I. Lipót császár 500.000 rhénes forintért eladta a Jászkunságot a boldogságos Szűz Máriáról elnevezett Német Lovagrendnek, akinek nagymestere ebben az időben Ferenc Lajos herceg volt.

Az eladás ellen általános volt a tiltakozás mind az országgyűlés, mind a nádor, mind pedig a Hármas Kerü-

let lakosai részéről, de mind hiábavaló volt, a jászok és kunok sorsa közel fél évszázadra megpecsételődött, jobbágy-sorba kerültek, elvesztve korábbi kiváltságaikat és szabadságukat.

Az eladottság 43 éve alatt a jászok és a kunok rendkívüli erőfeszítéseket tettek jogtalanul elvett kiváltságaik visszaszerzésére. Közben lezajlott a Rákóczi szabadságharc is, amelyhez a jászok és kunok elsőként csatlakoztak, első-sorban hazafiúi érzületből, de annak győzelmétől remélték sorsuk jobbra fordulását is. A szabadságharc azonban elvesztett, így a kiváltságokat sem sikerült visszaszerezniük.

A jászok és kunok a folyamatos tárgyalások eredményeként mégis elérték, hogy zálogformára változtatták az eredendően jogtalan eladást. 1715-ben pedig a Német Lovagrend kijelentette, hogy lemond a Jászkunság tulajdonjogáról, ha visszakapja az érte kifizetett 500.000 forintot.

1731-ben a Pesten építendő invalidus, vagyis a rokkant katonák kórházára összegyűlt pénzalapból az Udvari Kamara végül kifizette a Német Lovag-

A Jászkun Hármas Kerület privilégialis ládája a Jász Múzeum gyűjteményében

rendet, de mindez csupán azt jelentette, hogy a Jászkunság földesurat cserélt. Továbbra is hatalmas adóterhek és megaláztatások sújtották a jászokat és a kunokat, akik arra törekedtek, hogy az új földesúrtól megszabaduljanak.

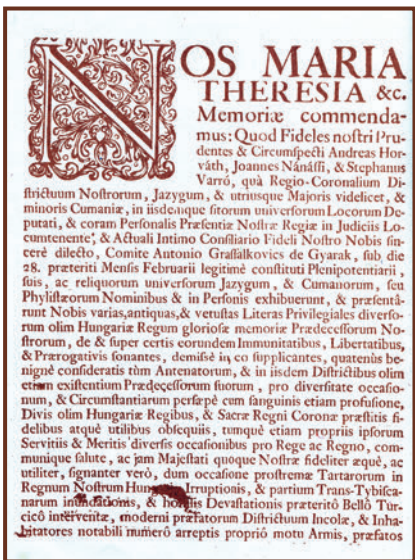
1741-ben a Habsburg ház háborúba keveredett Frigyes német választófejedelemmel, a háborúhoz sok pénz és katona kellett, ezért Mária Terézia kegyesen megengedte, hogy a jászkunok

visszaszerezzék régi szabadságukat. Ennek fejében még ezer lovas katonát is ki kellett állítaniuk a királynő szolgálatába. Ez volt a híres jászkun huszár-zred.

Mária Terézia királynő

A redemptios ügyek intézésében a Jázsáságot Horváth András, a Hármás Kerület főnotáriusa, a Kiskunságot Nánássy János volt kiskunkapitány, a Nagy-kunságot pedig a karcagi Varró István, a város notáriusa képviselte. A nevezett személyek igen ügyesen és eredményesen jártak el, mert 1745.

Részlet a redemptios diplomából

május 6-án Mária Terézia aláírta azt a diplomát, amelyben visszaadta a jászoknak és a kunoknak korábbi privilégiumait és szabadságját.

A redemptio óriási anyagi terheléssel járt. A visszaváltás összegének kifizetésére a jászok és a kunok hatalmas gyűj-

tésbe kezdtek, óriási kölcsönöket vettek fel. A jászok még a Jázsáságot kapuit is megnyitották a betelepülni vágyó felvidéki kismesek előtt. Végül összegyűlt az a hatalmas summa, amely némi kamattal mintegy 580.000 rhénesi, vagyis rajnai aranyforintot tett ki, s ebből a Jázsáságra 227.750, a Nagy-kunságra 155.000, a Kiskunságra 185.150 rajnai aranyforint esett.

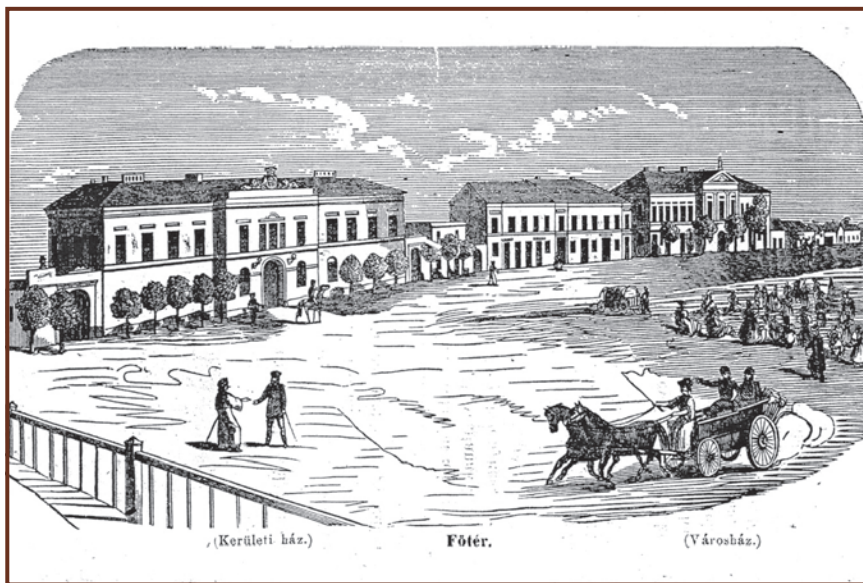
A Jászkun Kerület címere

A redemptiot követően a Jászkunság társadalmi és gazdasági életében soha nem látott fellendülés indult meg. A társadalom nem vagyoni, hanem köz-

városok, redemptusok korai polgárosulásának, sajátos parasztpolgári fejlődésének. A települések új vásártartási jogokat nyertek, malmokat, hidakat építettek, élénkült a kereskedelem és az ipar, megindult a városiasodás

A redemptios zászló rekonstrukciója, 2001. Sisa József iparművész munkája

Jász-Kun Kerületek Székháza Jászberényben

jogi alapon rétegekre tagozódott. A kialakult helyi társadalom legfelső rétegét képezték a teljes jogú redemptusok és redemptus-nemesek, a következő réteg az irredemptusoké volt, majd legvégül a zsellérek következtek.

A redemptio által nyújtott előnyök teret engedtek a jász és kun mező-

folyamata. Ekkor alakult ki a jászok és kunok jellegzetes parasztpolgári viselete is. A redemptiot követő időben volt a Jázsáságot és a két Kunság életének legvirágzóbb és leggazdagabb időszakában. Ez a korszak egy századnál is tovább tartott.

Hortiné dr. Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója

Utó (kereszt) nevek a Jászságban a 16. századi török hódoltság idején

A török adóösszeírások, a defterek hatalmas információs anyagának felhasználása, statisztikai- gazdaságtörténeti feldolgozása gyerekcipőben jár. Bár az ezredforduló környékén örvedetesen megszorodott a számuk, az adataikat felhasználó munkák alig-alig jelentek meg. A defterekben található információk feldolgozása azért nagyon fontos, mert történelmünk vizsgálatában először juthatunk nagy földrajzi területre kiterjedő s több időmetszetben is feldolgozható, a gazdaságtörténeti folyamatokat megvilágító adatsorokhoz. A török adóösszeírások mellett – talán éppen azok ösztönzésére is – az előző századokhoz képest tetemes adatmennyiséghez jutunk a tizedösszeírások fennmaradt anyagából is. A kettőt összevetve, kiegészítve sokkal átláthatóbb és plasztikusabb képet kaphatunk a 16. századról, mint amely az eddigiekből élénk tárul.

A 16. századi Jászság társadalmi-gazdasági élete két defterből, és az egri vár számadáskönyveiből, valamint más egyéb közzétett dokumentumokból ismerhető meg. A Jászság és központja, Jászberény korabeli társadalmi-gazdasági viszonyait Kocsis Gyula kiváló tanulmányai és kötete a szakirodalomban szinte egyedülállóan mutatják be.

E tanulmány szerzője a Közép-Tisza-vidék 16. századi gazdaság- és településtörténetét vizsgálva gyűjtötte, és gyűjti össze a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye területén fekvő korabeli falvak és mezővárosok adatait. E gyűjtés főirányába nem tartozó mintegy „mellékes” adathalmaz, amely mind a vezeték, mind az utó (kereszt) neveket tartalmazza, felkeltette kíváncsiságomat, melynek a végső lökést Hajdú Mihály egy megjegyzése adta, amikor – a defterek kiadásának hajnalán – a következőket írta: „A XVI. század magyar és török adóösszeírásaiból sok történelmi forrásmunka jelent meg. Jóllehet... nem tekinthetőek névszótáraknak, de igen gazdag történeti névtárak, amelyekben hihetetlen gazdag keresztnévanyagot is talál a kutató...”

A következő sorokban ennek a névanyagának a statisztikai elemzésével próbálkozunk meg, azzal a céllal, hogy a nyelvszerek számára muníciót szolgál-

tassunk névtörténeti kutatásaikhoz. Az 1550-es és az 1570-es defter idevonatkozó anyaga mellett az egri vár számadáskönyvének részleteit, és a névadási változások tettenérése érdekében közvetlenül az ország felszabadítása után keletkezett Pentz-féle összeírás (1699) névanyagát is vizsgálódásunk alá vetjük.

Buda elfoglalása után a török hódítás hamar elérte a Jászság kiváltságolt területét is. 1546-50 között, a szolnoki vár – ezzel együtt az egész Közép-Tisza-vidék – eleste előtt néhány évvel a török adószedő gépezet már felmérte az általuk is egy egységben hagyott Jászságot. A hozzá hasonló jogállású Nagykunság falvait néhány évvel később a szolnoki szandzsák három náhijéjében (a közigazgatás legkisebb területi egysége) szétszórva találhatjuk meg. A Jászberényi náhije, mint a hatvani szandzsák egyik egysége, néhány más odasorolt, de nem jász faluval együtt. 1550-ben Jászberény város a tizenkét faluval együtt (Árka Szállás, Ágó, Jász Apáti, Dósa, Nígy Szállás, Jákó Halma, Mihál Telki, Kisír, Ladáni Szengyörgy, Jász Ladán, Szengyörgy, Bódok-Ház), valamint Kerek Udvar, Kürt, Heves Iváni,

Örs, Mizse, Száz Berek, Kőtelek alkotta a náhijét.

1570-ben Jászberény mezőváros mellett Kisér, Jász Apáti, Ágó, Bódokház, Kürt, Ladáni Szengyörgy, Jász Ladán, Örs, Kerek Udvar, Alataján, Mihál Telek, Mizse, Jákó Halma, falvak, Borsóhalma, Nagy Fénsszaru, Kis Fénsszaru, Szent András, Monostor, Rasang, Miske, Feneki, Sári puszták kerültek a defterbe.

Ebben a dolgozatban a továbbiakban szigorúan véve Jászberény, Ágó, Arokszallás, Apáti, Dósa, Alsószentgyörgy, Jákóhalma, Kisér, Boldogháza, Négyszállás, Kürt, Ladány és Jásztelek keresztnéveit vizsgáltuk meg. A falvakból 1245 utó (kereszt) nevet gyűjtöttünk össze, Jászberényből a két defter adatai mellett az 1576/79-es magyarvárosi névsort, valamint az 1699-es összeírást figyelembe véve 1669 keresztnév került vizsgálódásaink előterébe. Összesen tehát 2914 utó (kereszt) név statisztikája szerepel a továbbiakban. (1. sz. táblázat)

A defterek az adófizető nős férfiak, azok testvérei mellett a feltehetően a 15 évnél idősebb fiaik nevét is rögzítik. Továbbá a papok, a diákok és a ková-

1. sz. táblázat
A leggyakoribb utó (kereszt) nevek a Jászságban és Jászberényben

	Jászberény			Jászság				Jászváros	Magyarváros		
	1550	1570	Összes	1550	1570	1576	Összes	Egész	1550	1570	Egész
Ambrus	9	20	29	9	8	6	23	52	11	15	26
András	16	6	22	6	4	5	15	37	21	37	58
Balázs	16	24	40	4	5	2	11	51	19	26	45
Bálint	6	11	17	9	10	5	24	41	23	22	45
Benedek	15	11	26	4	7	3	14	40	21	39	60
Demeter	6	14	20	0	1	2	3	23	10	10	20
Ferenc	9	25	34	11	11	3	25	59	15	23	38
Gáspár	4	6	10	0	2	0	2	12	2	13	15
Gergely	18	18	36	9	9	11	29	65	22	27	49
György	21	13	34	9	8	3	20	54	19	41	60
Imre	8	7	15	5	6	2	13	28	16	23	39
István	10	10	20	13	8	3	24	44	27	38	65
Jakab	3	9	12	1	2	1	4	16	5	13	18
János	13	48	61	12	19	10	41	102	35	59	94
Kelemen	4	5	9	3	4	1	8	17	2	5	7
László	4	5	9	0	0	0	0	9	1	5	6
Lőrinc	6	7	13	4	2	0	6	19	13	13	26
Lukács	7	6	13	5	3	1	9	22	13	12	25
Márton	9	14	23	7	5	3	15	38	7	18	25
Mátyás	7	10	17	4	3	4	11	28	6	12	18
Máté	15	32	47	7	6	3	16	63	30	26	56
Miklós	8	11	19	10	2	1	13	32	13	16	29
Mihály	16	29	45	9	10	3	22	67	24	37	61
Pál	13	18	31	13	8	5	26	57	33	36	69
Péter	17	24	41	12	9	5	26	67	14	46	60
Tamás	10	12	22	4	4	4	12	34	13	19	35
Egyéb nevek	60	65	125	37	30	13	80	205	80	122	202
Összes	330	460	790	207	186	99	492	1282	495	753	1248

csok keresztnéveit is megismerhetjük, pld. György kovács, Pál pap, István „díják” stb. Mint az 1. sz. táblázat is mutatja a keresztnév (utó)nevek közül 26-ot választottunk ki, mint feltehetően a leggyakoribbakat, s azokat foglaltuk táblázatunkba. A végeredmény azonban azt mutatja, hogy a számításunk nem volt teljesen helytálló, hiszen az „egyéb nevek” közül néhányat többen viseltek, mint azt eredetileg feltettük. Így az Orbán (48 fő), az Antal (44), az Albert (43), a Bertalan (Berta) (29), a Borbás (Borlobás) (24), a Dénes (Dienes) (20), a Sebestyén (19), a Gál (18) név is felkerülhetett volna a huszonhatos táblázatba. Ennek alapján az 1. sz. táblázat vége így alakulhatna át: 19. Orbán 48, 20. Lukács 46, 21. Lőrinc 45, 22. Antal 44, 23. Albert 43, 24. Mátyás 42, 25. Demeter 21 és végül 26. Jakab 33.

Ami a Jakab keresztnévet illeti egy másik probléma is felmerül. A defterek fordítói eléggé szabadon adták vissza a Jakab, Jákob utónevet, s amennyiben összevon(hat)juk a kettőt akkor ez a 33-as érték 49-re emelkedik.

Táblázatunkból Jászberény két nagy településrészének, a Jászvárosnak és a Magyarvárosnak a névadási gyakorlatára is fény derülhet legalább két időmetszetben. Bővebb, nyelvészeti elemzése bizonyára a statisztikus számára nehezebben felderíthető összefüggéseket, mélységeket és érdekességeket is feltárhat.

A 16. századi nevek, névadási gyakorlat kontrolljaként a másfél évszázaddal későbbi, 1699-es Pentz-féle összeírást is vizsgálódásunk alá vontuk. (8) Ez a névsor már nem Jászvárost és Magyarvárost különböztetett meg, hanem helyi és jövevény lakosokat. Az országot a török uralom alól felszabadító sokéves háborúskodás után az alföldi települések régi lakosai mellett igen nagyszámú jövevény gyarapította a lakosság számát. Ez az összeírás tehát a helyi (226 fő) és jövevény (161 fő) keresztnévet (is) tartalmazza. A nem nyelvész számára is szembeütő a nevek számának drasztikus csökkenése. A másik jellegzetesség a 10 leggyakoribb keresztnév vizsgálatakor ugrik ki. (2. sz. táblázat)

150 évvel később a 10 leggyakoribb keresztnév: István (69), János (61), András (40), Mihály (40), Gergely (33), György (33), Pál (20), Mátyás (18), Péter (11), Márton (11). A keresztnév (utó)nevek huszonhatos mezőnye is csökkent hárommal, Ambrus, Balázs, Ke-

lemen nevű embert nem találunk a gondosan összeállított táblázatban. A teljesség kedvéért a többi keresztnév (zárójelben a számuk) a következő volt: Bálint (1), Benedek (5), Demeter (1), Ferenc (5), Gáspár (2), Imre (3), Jakab (6), László (1), Lőrinc (2), Lukács (1), Máté (4), Miklós (3), Tamás (6).

Ha e két, fentebb említett tényt összehasonlítjuk, talán nem merész az a megállapítás, hogy a keresztnév (utó)nevek változatossága a 150 év alatt erősen csökkent. Az adott időpontban használatos nevek használata koncentráltabbá vált, s a nevek színkálaja rendkívüli módon lecsökkent. E megállapítás alátámasztására álljon itt az úgynevezett

végén 86%-át adták az összes keresztnévnek. Nem csak a keresztnévek száma, azaz a névadás egyszerűsödött, de azok összetétele is. A statisztikus számára meglepő az olyan nevek kis száma, vagy éppen hiánya, mint a Sándor, a József. De, ha csak királyaink listáját nézzük, nem szerepel a Béla, a Károly, és nem találunk Endrét sem.

Felhasznált irodalom

Bayerle Gusztáv: *A hatvani szandzsák adóösszeírása 1570-ből.*

Hatvani Lajos Múzeum Füzetek 14.

Hatvan, 1998

Botka János: *Latin és magyar nyelvű források a Jászság XVI-XVII. századi*

2. sz. táblázat						
A keresztnévek számának és a 10 leggyakoribb keresztnév százalékos súlyának alakulása 1550–1699 között a Jászságban és Jászberényben						
	Jászság 1550-70	Jb. 1550		Jb. 1570		Jb. 1699
		Jászváros	Magyarváros	Jászváros	Magyarváros	
Első 10 keresztnév	632	160	107	252	100	336
Első 10 név az összes név %-ban	51	48	51	55	54	86
Az összes (utó)név száma	70	48	41	50	40	7

„egyéb nevek” sora a különböző időmetszetekben:

1. A jászsági és jászberényi egyéb nevek 1550-70-ben: Albert (43), Antal (44), Ágoston (5), Ádám (4), Barnabás (1), Bence (1), Bende (1), Bercsik (1), Bernát(Bernád) (1), Bertalan, Berta (29), Bertók (1), Borbás, Borlobás (24), Boldizsár (13), Dénes, Dienes, Dienös (20), Együd (Egyed) (3), Éliás (9), Ézsias (1), Fábian (9), Fóris (1), Fülöp (14), Gál (18), Gábor (1), Gelérd (2), Gyárfás (2), Istók (1), Jákob (16), Józsa (1), Kálmán (3), Katajpan (1?), Kilián (2), Kristóf (1), Lázár (5), Lénárd (2), Martin (1), Márkus (5), Menyhárt, Menyhért (7), Pelbárt (1), Sándor (4), Sebestyén (19), Simon (11), Vince (14), Vitális (1), Zsigmond (4).

2. A jászberényi egyéb nevek 1699-ben: Albert (4), Ádám (1), Dániel (2), Dávid (1), Gál (1), József (1), Valentin (1)

Összefoglalva: Abból a majdnem 3000 keresztnév (utó) névből, amelyet a defterek és a Pentz-összeírás alapján feldolgoztunk, a 16. században mintegy 30-ra tehető a gyakrabban adott nevek száma. A leggyakoribb nevek a 16. században mintegy felét, a 17. század

történetéhez. *Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11. pp. 179-345.*

Szolnok 1988

Fekete Lajos: *A hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása. Jászsági Füzetek 4. Jászberény, 1968*

Hajdú Mihály: *Keresztnévszótárak repertórium. Magyar Névtani Dolgozatok 3. Budapest, 1977*

Hegyi Klára: *Jászberény török levelei. Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11. pp. 5-178. Szolnok, 1988*

Kocsis Gyula: *A Jászság népessége, társadalma, gazdálkodása a XVI-XVII. században. Budapest, 2005*

Kocsis Gyula: *A város a török hódoltság idején (1526–1699). In: Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. (Főszerk.) Pethő László. pp: 77-134. Jászberény, 2012*

Papp Izabella: *Jászberény népessége a 17. század végén. In: Jászberény története a kezdetektől a reformkorig. (Főszerk.) Pethő László. pp: 135-192. Jászberény, 2012*

Sugár István: *Az egri vár 1594/95. évi számadása (második közlés), In: Archivum pp. 5-48. 1977*

Veresegyházi Béla helytörténeti kutató

Becskereki László, a szépirodalmi igényel író kunmadarasi születésű helytörténész lelkes könyve, a múlt hatékony emlékezete

(Becskereki László: Madaras a toronyból, Kunmadarasi Honismereti Egyesület, Kunmadaras, 2020)

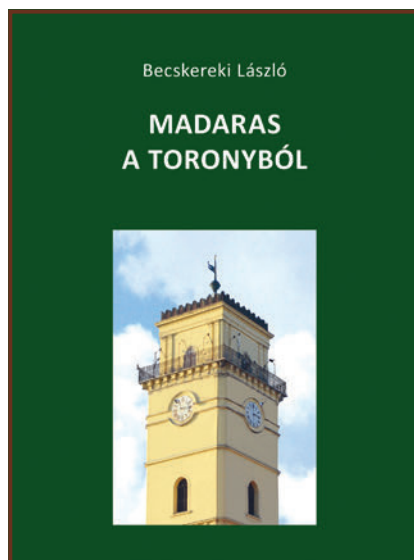
A Madarasi Krónika 2019 decemberében közli a kunmadarasi származású helytörténész, Becskereki László lélekemelő esszéjét *Az I. világháborús emlékmű és alkotója* címmel. Aki ezt elolvasta, az bizonyára kíváncsian állt meg (és lehajtott fővel) a Székely Károly alkotta szobor előtt. Mely eszébe kellett, hogy juttassa – az író szavaival élve – „*Trianon végzetes ítéletét*”, és azt a nemes szándékot is, mely szerint országszerte azért készültek ezek az emlékművek, hogy „*a lélekben porrá zúzott nemzetnek egy kis lelki kapaszkodót adjanak, hogy a szomorúság mellé visszatérjen az emberekbe a megkopott nemzeti büszkeség!*” „*Lehetnek nála szebbek, de mi őt szeretjük a legjobban!*”

A Madaras a toronyból igényes esszékötet „*negyedszáz meg még egy*” műves alkotást, „*kis csokrot*” gyűjt egybe. A címlapon Kunmadaras református templomának tornya előlegezi azt az áhítatot, amellyel olvasni érdemes ezt a könyvet. Mert hiszen az írója is hangulatosnak szánta. A levéltárakban, anyakönyvekben kutatva messziről nézvést is megszállottan keresi azokat a koordinátákat, amelyek a madarasi pontokhoz vezetnek. A kötetnek címet adó „*vezércikkben*” írja is: „*mindentre rálátni, minden érdekes dolog a lábam előtt hever.*”

Az esszéteká hátlapján a szerző ősz hajú-bajuszú fizimiskája (az inge is hófehér, a bal vállán átvetett fekete szíj: valamely könnyű „utazótáska” szíja lehet), s hozzá a kék szemekből áradó derű, isten bizony valamilyen garabonciás Tiborcot hívott elő a képzeletéből. Hát még, miután olvastam a vallomását (*Magamról*), hogy elektroműszerészként a történelem, a földrajz, a művészettörténet érdeklik, könyvszerető utazó, fotózó, levéltári családfakutató! Csupa olyan dolgokat csinál, amik segítik őt a messziről való visszapillantásban, és kiérlelik benne az ősök iránt való tiszteletteljes ragaszkodást. Mint ahogy írja is: „*mi, az elszár-*

mazottak, bármikor bármiről véleményt mondunk, a levestől a köszönésig, a mércé mindíg az, amit gyerekkorunkból magunkkal hoztunk szülőföldünk falusi szokásaiból.”

Bizony nem árt, ebben a posztmodern világban különösen nem, ha valaki felelősen szereti a népét, mint például nem is olyan régen, a népi írók szerették! Ezekben a megszállott búvárkodásokban is benne van a szeretet ragaszkodása. Máskülönb ez a fajta kutatómunka „*nem megy*”. Mindez,

A könyv címlapja

természetesen, nem nélkülözheti az okos igényességet. „*Sok mindentről lehet mesélni, de mindentről azért mégsem, mert nem látjuk a másik oldalát, és akkor annak már a fele nem lenne igaz, az már csak egy általam kitalált történet lenne.*”

Mikszáthos okosság, finom, aprólékos építkezés és ironia, egyfajta eufemizmus bája hatja át, már a kötet címéről ítélve is, az első pillantásra száraznak tűnő munkákat. Mert Becskereki László élvezetesen tudja sugározni a személyiségét. Képes hamar, leleményesen megnyerni az ügynek az olvasóját. Nyilván a földijeit is. Amikor például a település névadójával kapcsolatos tudnivalókról próbál értekezni (*Madaras György jászkun kapitány*), elég a fejtegetése legelején elhelyezni

két nagyon jellemző, fontos, kedvet remtő, energiát tartalmazó, képzeletet mozditó mondatot. Széppítve, udvarias formában fejezve ki a kellemetlen tényeket. „*A honfoglalás utáni évszázadokban, mielőtt Madaras település létrejött, nem volt nagy nyüzsgés ezen a tájon. Nem ez volt a legzsúfoltabb vidék az országban. Ez is közrejátszhatott abban, hogy IV. Béla királyunk könnyen felajánlotta letelepedésre az ide menekülő kunoknak.*”

Csaknem tréfára hajló megközelítésű a Csikay János nagykun kapitány bevezetése is. „*Neve elég ismeretlenül cseng ahhoz, hogy kíváncsivá tegye az embert, vajon mivel emelkedett kortársai fölé, mivel tette halhatatlanná a nevét?*”

Már egy-egy jól elhelyezett, színező fél mondat elég ahhoz, hogy elolvassuk a következő, különben nagy horderejű értekezést: „*ahogy az lenni szokott, a pénzügyek körül nagy volt a sürgésforgás*” (A Jászkunság eladása a Német Lovagrendnek).

A jászok és a kunok Mária Terézia magyar királynő kézzelírt törvényre emelt redempcionális diplomájának (1745. május 6.) 275. évfordulója alkalmából – illik, hogy szó essék a királynőnk határozott személyiségéről is. Így született meg a *Mária Terézia intelme*.

Ez az a büszke ráadás: a „*meg még egy!*”

1741. szeptember 11-én Pozsonyban az országgyűlésen a magyarok „*életüket és vérüket*” ajánlották fel, miután a kitört „*örökösödési háború*” idején éppen őhozzájuk fordult segítségért a bajba került királynő. A 24 éves királynő „*nagyon fiatal hölgy, aki ráadásul a korát meghazudtoló bölcsességgel, őszinte szavakkal kérte a magyarok segítségét. Meggyőzte a hallgatóit, mert sugárzott róla, hogy uralkodónak született!*” A háborúhoz katona kellett és pénz.

Jegyezzük meg, és ne is felejtjük el, hogy ekkor Magyarország nádora gr. Pálffy János volt. Aki, nagy szó: a redemptio, vagyis a régi kiváltságok saját erejükből történő visszavásárlása, önmegváltása ügyében a derék, példásan összefogó jászok és kunok pártjára állt. A redempciós ügyeket képzett emberek képviselték: a Nagyunkságot Var-

ró István karcagi nótárius, a Jászságot Horváth András főnótárius, a Kiskun-ságot Nánássy János kiskunkapitány.

A történész, még szép, hogy kiemeli a jászkunok érdekérvényesítő képességét is, akik valóban jó történelmi helyzetfelismeréssel rendelkeztek. „Nem tudom, ki volt a redemptio „ötletgazdája”, de igen kiváló diplomáciai érzékkel és a lehető legjobb pillanatban hozakodtak elő a kérelmükkel. Akkor, amikor a királynőnek olyan nagy szüksége volt a magyarokra, hogy arra a kérésre más válasz nem is lehetett, csak az igen.”

Aztán egy jó negyedszázad múltán igen érdekes megvilágításba került a kunmadarasi református templom szentelése.

„Ausztria erősen a római katolikus vallás híve volt, és maga az uralkodó is ellenezte a protestáns vallás erősödését” Ám, hogy, hogy nem, „a remélt csoda mégis megtörtént! És 1766-ban végre érkezett a pillanat, megkapták az engedélyt, és két év alatt fel is épült egy igen komoly méretű templom, amit 1768-ban Szilágyi Sámuel debreceni püspök szentelt fel.”

Nem csoda azonban, hogy Becskereki László ráakad egy latin nyelvű ügyíratra, amelyet „1769-ben a Pozsonyban székelő Helytartótanács” adott ki, és amely lényegében egy ügyesen palástolt katolikus-református érdekellentétet rögzít. A felvilágosodott uralkodó „a jó királynő” szerepében védelmezi az „adózó népet”, miközben féltve igyekszik őrizni a katolikus egyház pozícióját.

„A helyreállított kunmadarasi oratórium megszentelésére meghívták a debreceni református püspököt, aki 26 lelkész és nagy tömeg jelenlétében ünnepélyes szentelési tartott, amelyen 260 forint adományt gyűjtöttek össze, majd nagy vigadalmat tartottak. Mária Terézia az esetet követően megtiltotta, hogy a továbbiakban hasonló ünnepségeket tartsanak a püspökök megjelenésével és az adózó nép megterhelésével.”

A jó történész megnyugtatóan tárgyilagos következtetés nélkül soha nem fejezheti be a kutatást! Ezt látjuk itt is. „Mária Terézia ekkor már 52 éves volt, tapasztalt uralkodó, aki kellő szigorral lépett fel a szerinte nem kívánatos jelenségekkel szemben. Kunmadaras kapcsán sem a helyi lakosság szórakozása ellen volt kifogása, hanem a református egyház népszerűsítése, térnyerése ellen próbált a maga eszközeivel tenni: az érdekeit szem előtt tartva.”

Sinay Miklós (1730-1808), aki 1760 áprilisában a Debreceni Kollégium professzora lett”, egyenesen csak azért került ebbe a könyvbe, mert egy évig köze volt Madarashoz. Ezzel a lényegkiemeléssel kezdődik az esszé. „Rövid időt, egy évet töltött Madarason, még papi pályafutása első állomásán, de a későbbi évtizedekben olyan kiemelkedő egyénisége lett a református egyháznak, hogy most, amikor azokat keressük, akikre felnézhetünk, úgy érzem, ha már községünkben utca viseli a nevét, illik megismerkednünk életével és munkásságával.”

A Csokonai Madarason szintén jól találja az olvasnivalót: „most nem ismétéljük át az iskolai anyagot, még a legszebb Lilla-verseket sem elemezzük, inkább életének csetléseit, botlásait idézzük fel, remélve, hogy ily módon emberileg közelebb kerülhetünk hozzá.” Ennek az írásnak az apropóját az szolgáltatta, hogy „1793-ban, húsvétkor járt Madarason az akkor húszéves Csokonai, mégpedig hivatalos úton, ahogyan akkor latinul mondták, legációban.”

A Görögök Madarason első bekezdéseinek hangjai rögtön aktualizálnak, felelősségteljes párhuzamot vonnak, összehasonlíthatnak, és így rögtön tetszetőssé teszik a mondanivalót. Sőt: az arra hajlamosokat családtkutatósi feladatokra inspirálják.

„Napjainkban az egyik legtöbbet emlegetett téma a felénk özönlő migránsok hada, ami, valljuk be, nem tűnik a legszebb álmoknak, bármennyire is növelni szeretnék egyesek Európa lélekszámát.

Nem árulok el nagy titkot, de régen is voltak bevándorlók, csak sokkal szelídebb, kezelhetőbb formában, és elenyésző létszámuknak köszönhetően úgy beilleszkedtek még a Jászkunság sajátos, zárt világába is, hogy ma már nem is beszélünk róla. Mindenben alkalmazkodtak a környezetük elvárásaihoz, megtanultak magyarul, megtartották a törvényeket, és szép lassan az itt élők befogadták őket.

Két-háromszáz év nagy idő, mégis kíváncsi lennék, hogy Kunmadarason van-e olyan család, ahol a nagyszülők meséiből még dereng valami, hogy az ősök között görög származásúak is lehettek.”

Kedélyes-szívélyes hangnemű a József nádor látogatása Madarason megidézése is. Minduntalan Mikszáthot juttatja eszembe. Akárha ő, a jó palóc is írhatta volna ezt a bekezdést. „Nagy volt a várakozás, mert azt mindenki tudta, hogy az előző nyolcszáz évben

nem tolongtak itt az uralkodók, még IV. Béla királyunk se jött el a kunokat üdvözölni, mikor idehívta őket. Madaras mindig rossz irányban volt, Bécs vagy Róma felé nem erre vitt az út, ráadásul még nemhogy vár, de még valamire való kastély se épült a környéken, azért meg kevés uralkodó rázatta volna magát a göröngyös úton, hogy a zsíros bajuszú bíróval meg a nótáriussal danoljon hajnalig a csárdában.”

A Járt-e gróf Széchenyi István Madarason? az egyik legsikerültebb, ötcillagos esszé. Különösen az első harmada élvezetes. Becskereki varázslatosan érzett rá, hogy a község lakói bizonyára jobban díjazták a világos, szabatos, magyaros előadásmódot, a megvilágosodás erejével ható múltidézt, mint a száraz, tudományos szakszavakkal teletűzdelt bikkfanyelvet. Ezért számúzi azt. Szóba kerül többek között Vásárhelyi Pál, gróf Andrássy Gyula, Tiszadob, Illéssy János nagykunapitány. És az, hogy mellesleg „1845. október 10-én gróf Széchenyi István valóban járt Kunmadarason.”

De hogy megtudjuk, milyen magával ragadóan, elegánsan érzékletes a témára való ráhangolás, a körítés, a fix ponthoz való közelítés, jobb, ha átadjuk a szót magának, az írónak!

„Erre a kérdésre nagyon röviden is lehetne válaszolni, de jómagam, amíg a választ keresgéltem, annyi érdekes dolgot olvastam, hogy úgy érzem, ha mértékkel is, de el kell mesélnem, kik formálták az alföldi víz borította tájat olyanná, ahogyan ma látjuk. Amióta világ a világ, a Tisza kedve szerint kanyarogva kereste magának a lejtős utat, az áradások idején elöntötte az alacsonyan fekvő területeket, és még visszahúzódva is számtalan mellékágot táplált mindenfelé az Alföldön. A hossza több mint 1400 km volt, és az olyan települések, mint a már a folyótól távol fekvő Madaras, sosem érezték hiányát, nem kellett húsz kilométert menni, ha egy kis Tisza-vízre vágytak.

Nézegetve a 3-400 éves térképeket, nem Finnország, hanem az Alföld mondhatta volna magáról, hogy az ezer tó országa. És a térképek a békés, hétköznapi állapotokat rögzítették, a rendkívüli évek hatalmas árvizeinek pusztítását csak a legendák őrzik. Az itt élők évszázadokon át csak az imádságban bízhattak, sem anyagi, sem emberi erő, és különösen szervezethez nem volt ahhoz, hogy valaki komoly terveket szövegessen a Tisza szabályozására.”

(folytatás a 22. oldalon)

(folytatás a 21. oldalról)

Hogy a bűváradó garabonciás miknek a nyomára nem bukkan! Erről szól a Kossuth Lujza. „Gyakran és büszkén emlegetjük, hogy Kossuth Lajos a községünkben is járt. Arról viszont kevesen tudnak, hogy hűgát, Kossuth Lujzát közeli családi kapcsolat fűzte Madarashoz.”

Már eddig is meggyőződhattunk, hogy valamilyen hangya- vagy méhecskeszorgalmú összegereblyezés eredménye ez a tiszteletré méltó gyűjtemény!

Szívet melengető olvasni benne Matolcsi Ferencről és az Újfalu sívérekről, a Kunmadarason született 1848-as honvédtisztekről. Sőt Dr. med. Grünhut Adolfról is, akinek Tiszafüreden Görgey parancsba adta, hogy 1849 májusában Madarason, Kisújszálláson és Karcagon szükségkórházakat rögtönözzön. Becskereki még ajánlja is eme megkedvelt hősenek az egyik művét (Tanulmányok a spiritizmus köréből), mert „nagyon olvasmányosan, kedvünkre valóan fogalmazott”.

Megható és egyben példaadó, ahogyan az író utána jár egy talált sírkő gazdájának. „Kunmadarason, egy rövid temetői látogatás alkalmával, a temetőnek a község felé eső végén, talán tíz méterre a vízcsaptól, észrevettem egy régi sírkövet, amit megcsodáltam, és le is fotóztam.” Innen indulva kerekedik ki a története: Balogh János Kunmadaras kántora volt 50 éven át.

A madarasi király Szemere György műve, amely az író szerint (némi ironiával) „egyre érdekesebb, értékesebb lesz, mert elolvasva Madaras múltjának egy apró szelete tárul elénk, ami felér egy időutazással, visszafelé vagy kétszáz évvél. (...) humora igen természetes, a >mi nagykunsági ízlésünknek való<, nincs benne semmi erőltetett szóhasználat.”

Kinyomozza, hogy Kabai Tóth József családja ároni. A Dévaványán született és Kunmadarason elhunyt Kabai Tóth János (1732-1798) 38 évig volt lelkész Madarason, és 6 évig volt esperes. És még az is érdekes, hogy „kétségtelen, a lelkész urak nemes emberek voltak.” Beszámolója végén az író a családkutatás nagyszerű időtöltésére bátorítja az olvasót.

A Medgyaszay Szeréna kisasszony emlékére is egy nyomozás rejtelseibe avat be. Garabonciásan, szinte a semmiből kerekedik ki ez az esszé is. Az emlékezet, hogy Madarason egy gyermekkorában látott „fekete ruhás idős kis asszonyt” grófkisasszonyként

emlegettek a szülei, indítja el a munkát. „Nem egy rövid kaland volt ez a kutatás, hiszen ha csábít a téma, nehéz megálljt parancsolni a kíváncsiságnak!” Kiderül, hogy Medgyaszay Gyula (1859-1942), Szeréna apja ötven éven át református lelkészként szolgált Nagy-Kunmadarason. Főhajtás zárja az emlékeztetést. „Emlékeim Szerénához kötődnek, de az utókor tiszteletét természetesen az édesapja, ahogyan gyászjelentésében említi, Kunmadaras nagyhűségű lelképásztora, nagytiszteletű Medgyaszay Gyula érdemelte ki, akinek hamvai a vén temetőben nyugszanak.”

A Berek egy kicsit a miénk is! Elek György „karcagológus” (Körmendi Lajos becézte így) egyik írása nyomán készült. De, ilyen a tehetség, aki mások után is tud izgalmasan, színesen fogalmazni! Becskereki szövegalkotása könnyedebb, némi kesernyés humorral fűszerezve. Nézzünk csak néhány paszszust belőle!

A Tisza árterén vagyunk. „Egy hatalmas, íves meder, az egykori folyóvölgy Madarastól Karcagig húzódik, aminek egy szakaszát Üllőnek hívták. Amikor a kunok 1240-ben megjelentek a környéken, azonnal felismerték a hely előnyeit, és az Üllő kanyarulata mellett sorban alakultak ki a településeik: Kápolnás, Orgondaszentmiklós, Ködszállás, Fábiansbestyén és Madaras. A víz jelenléte és a növénytermesztésre alkalmas hordalékos talaj nagyban hozzájárult, hogy hamarosan letelepedtek, feladva a nomád életformát.

A meder kanyarulata által közrefogott területet a kezdetektől fogva Bereknek hívták, ahol azonban évszázadokon át semmiféle falu nem létezett. A felsorolt öt (a meder, tehát a víz túloldalán léteült) település nem virágzott sokáig, közülük csak Madaras vérszelte át a török százötven éves vendégségét.”

„Nem volt olcsó mulatság az 1927-ben elkezdett és közel fél évig tartó munka, ám siker koronázta, mert 1928 tavaszán feltört a gázzal kevert víz. Nagy volt a boldogság, miután kiderült, hogy gyógyhatása talán még jobb is, mint a Szoboszlón feltört vízé. A költségeket nézve nem csodálom, hogy Madarason a gazdáknak nem jutott eszükbe fúrásokat finanszírozni, elvégre a befektetett pénz megtérülése még elég nagy kockázattal járó gondolat volt.”

„Berekfürdő 1992-ben önálló község lett, ma körülbelül ezer fő az itt élők száma, de ne tagadjuk, Madaras lakosságának nagy ajándék, hogy létezik. Nem

a miénk, nem mi építettük! De a sors kegyes volt, hogy annak idején itt jelölték ki a fúrások helyét, és községünkhöz olyan közel van, hogy sajátunknak érezhetjük!”

A Csávásiskola azért is nevezetes, mert mint mondja az író: „én 1955-ben ott ismerkedtem a betűkkel.” „Az iskola helyén ma egy üres telek árválkodik.” Az író azonban utánajár, hogy ki volt Csávás János, akiről a nevet kapta az iskola, és egyáltalán: kik voltak a Csávások.

Harcvár, Méhes, Mikus, Csávás: Kunmadaras neves családjai voltak – mondja a cím. Az író különleges feladatra vállalkozik, amikor őket kutatja. „Kunmadaras egykor volt kiemelkedő családjai közül azokat választottam, akiket a sors számai egymáshoz kötöttek, akik egy időben voltak sikeresek, és egyszerre zuhantak a mélybe, hogy azután újra felkapaszkodjanak az elismert emberek közé.”

És elérkeztünk a talán legtökéletesebb, azaz legszemélyesebb megoldáshoz. Lektúrt olvashatunk a javából, de pazar hitelességű megvilágítással. Az Egy Lenin-rend, és ami mögötte van, avagy a történelmet mindig a győztesek írják! csevegő stílusa egyszerűen lenyűgöző.

Mindjárt a felütés eleganciája megragadó. „Mielőtt belevágnánk ennek a különleges történetnek a részleteibe, nézzük meg, hogy pontosan mi is volt az a híres Lenin-rend, ami már nem létezik, és amiről – ennél fogva – mi már örökre lemaradtunk.” Egy felsorolás után, hogy kik-mik kapták meg az ordót, következik a határos minősítés. „Éreztem, hogy a Lenin-rendnek csak a pszichés hatásában volt ereje, kis túlzással valahogy úgy, mint korábban az üvegyöngynek, amit Afrikában osztogattak a hódító fehérek. Semmire nem volt jó, de nagyon örültek neki!”

Hamar kiderül, hogy a földije, Kiss Lajos vöröskatona is megkapta. Az írás vége felé pedig bekövetkezik a zenit.

„És akkor eljött a nagy nap!”

Ötven évvel a nagy forradalom győzelme után, a nagy Szovjetunióban éppen azon töprengtek az elvtársak, hogy erre a nagy alkalomra, a nagy jubileum kapcsán, kinek a mellére tűzzenek Lenin-rendet, amikor valahonnan előbukant az ötven évig mellőzött Kiss Lajos neve. Irány Moszkva, ahol 1967-ben személyesen Breznyev elvtárstól vehette át a Lenin-rendet!”

„1892-ben született Kunmadarason, sokgyerekes családban, nehéz körülmé-

nyek között nevelték, de hála rokona-
inak, 15 évesen Budapestre került, és
autószerelőnek tanult.”

„1918 februárjában már hivatalosan
is a Vörös Hadsereg katonája, és ekkor-
tól tagja a Bolsevik Pártnak.” „A szá-
marai harcok elmúltával komisszár lett
a III. Nemzetközi Vörös Ezredben. Ha-
talmat kapott. Életében ekkor a politikai
képzés és a frontesemények váltogatták
egymást, és saját elbeszélései szerint a
legvadabb vérengzések helyszínein talál-
kozunk vele.”

Szellemes, heurékaszerű sorok ol-
vashatók az esszé zárlatában. „Ebben a
történetben nem a személye, nem Kiss
Lajos az érdekes, nem is az, hogy hol
született, hanem a felismerés, hogy bi-
zony, a történelmet mindig a győztesek
írják!”

A Hardicsai család sorsa is tanul-
ságos: „egy olyan család nyomába
eredünk, akik valójában csak egy ge-
nerációnyi időt éltek Kunmadarason,
sorsuk mégis jól példázza a huszadik
század egyszer fent, másszor lent, va-
lamilyen mértékben mindenkit érintő
fordulatait.”

A Szakmáry István tanító úr (1908-
1991) - megítélésem szerint - szintén
a legjobbak közé tartozik. A fordula-
tos emlékezésben engem legjobban az
író szituációérzékenysége kapott meg.
Ezért szükséges, hogy bővebben idéz-
zek ebből a műből is.

1933-ban egy népszerű revíziós dal-
pályázaton vett részt. Igazat adhatunk
az írónak, aki ezért pártját fogja a ta-
nító úrnak.

„Trianon után, 1933-ban nem volt
semmi rendkívüli a revízió gondolatá-
ban, hiszen minden magyar ember fájó
szívvel gondolt az elszakított országré-
szekre. Ebből adódóan a hazaszeretet
nem egy belül lappangó halvány érzés
volt, hanem erőteljes kifejezésé formá-
lódott, különösen a fiatalok szemléletére
erősen ható tanítók, tanárok között.

Azokban az években senki nem gon-
dolta, hogy majd eltelik 15 év, és egy
olyan világ jön el, amikor a fent említett
erények hirtelen a legnagyobb bűnök-
ké válnak.

Szakmáry tanító úr, idősödve már
sokak Pista bácsija, az életében semmi
rosszat nem tett. Nem bántott másokat,
nem volt kirekesztő, nem akarta romba
dönteni a világot.

Szegény tanítóként kulák nem lehetett,
ezért érzem úgy, hogy a hazafias érzés, a
magyar népzene szeretete, és hozzá val-
lások élete, a kántorsággal összeadódva

tette őt a hatalom szemében a > nehéz
sorssal jobb útra térítendő<közé.”

És most jön az, ami szerintem a
könyv csúcsa. A könnyem csordult
nevettemben, amikor a fenekelés ügy-
kezelését elolvastam. Újra meg újra.
Pedig kisiskolás koromban egyko-
ri néptanítónktól, Benczúr Jánostól
Pusztaszenttornyán én is kaptam a
mogyorófavesszőjével hat suhogó fe-
nekest. (Igazságtalanul, mert semmi
bűnöm nem volt!) De én még ilyen ér-
zékletesen, klasszikusan megírtat sehöl
sem olvastam az efféle procedúráról!

„Nincs kétségem, hogy elhatározta,
legalább úgy fogunk szolmizálni, mint
Kodály!”

Karmesteri csontpálcáját mindig hoz-
ta, és úgy vezényelt, mintha nem is a
szünetet váró rosszcsonkok serege ülne
előtte, hanem egy kórus és a szimfoni-
kusok!

A szigor alap volt nála. Ott kezdődött
minden, arra épített. Remek, már pom-
pásan kicsiszolt módszere volt a gyenge
jellemek figyelmének felkeltésére. Nem
kiabált, nem hangoskodott, de ha el-
bambult valaki, azt kihívta, és megkér-
te, hogy az akkor még >divatos<, három
lábbon álló tábla alá hajtsa oda a fejét.

Derékszögbe hajolva már önmagában
sem kacagtató az élet, hát még, amikor
eljött a pillanat, és miközben énekelt az
osztály, a mi jószágos tanítónk egy ope-
rettes mozdulattal, a mindenre jó csont-
pálcával kiosztott egy fenekest. Ezt az
egyébként nem durva mozdulatot időn-
ként ismételtette, bízva ennek nevelő
hatásában.

Nem dicsekvés, de én is részesültem
eme kegyben. Emlékeim szerint még a
helyükön ülőknek sem volt kedve nevet-
ni. Elég hatékony volt a módszer!”

„Zárszóként elmondhatjuk, hogy a
sors nyugodt időskorral ajándékoz-
ta meg, gyémántdiplomás tanítóként
hunyt el.

Nekiünk már csak annyi feladatunk
maradt, hogy őrizzük a nevét, és hálával
gondoljunk rá!”

A Tabutéma zárja a kötet. Arra em-
lékezik az író, hogy 1944 őszén, telén
miként pusztítottak a kivonuló néme-
tek, és miként garázdálkodtak „az első
oroszok, akik partizánoknak nevezték
magukat.” „Azt mondják, nem ők voltak
a legjobban fésült fiatalemberek.”

A hűséges garabonciás Becskereki
László a szülőföldje érdekében, hála
Istennek, nemcsak búvárkodik, hanem
nevel is.

Rideg István ny. középiskolai tanár

VERSELŐ JÁSZOK ÉS KUNOK

AZ ELSŐ SZERELEM

Az első szerelem,
mit oly sokan siratnak,
Nem tűnik emléknek,
csak idegen halottnak.
Vágyat szőni könnyű,
benne ringni könnyebb,
Vágyat szőttem akkor én,
az első szerelemnek.
Gyermekként rongybábut
festettem ringattam,
S amikor elvásott,
őszintén sirattam.
Őszintén sirattam
s őszintén feledtem,
A szerelem fájáról,
le sem is estem.
Az öröm, már akkor
ott volt a jajban
S a szerelem fáján,
ringón ottmaradtam.
S úgy ráztam le magamról
az üszköket,
Mint permetlé gyümölcsről
a férgeket.
Hisz' aminek nyomát
lázálmom sem sejtí,
Miért kéne sóhajokban
életre fürdetni?
Mert, ha cseppet is sajogna
az első szerelem,
Ki számomra vagy,
sosem leszel nekem.

HA KÉRITEK

Toll helyett kapa;
toll helyett mosóteknő;
s ülök rettentető foltalmazon
s gondolkodom.
A kapavas lazít bele múltamba,
emlékeimet a foltnak való
visszaragyogja,
mert nem mind fekete,
nem mind tilalom,
a színeseket én elrakom
s ha kéritek: megmutatom.

Nagy Edit

Búcsú Fodor István Ferenc helytörténeti kutatótól (1949–2020)

Minden településnek vannak jellegzetes alakjai, akik személyiségük és munkásságuk révén meghatározó szerepet játszanak az ott élő emberek életében. Kiknek erős egyénisége és kisugárzása révén hírük-nevük túlszárnnyal a település határain, és ezáltal sokszor országos ismertségre tesznek szert. Ilyen meghatározó személyiség volt Jászfákóhalmán és a Jászságban Fodor István Ferenc is, akit nemcsak a szülőföldjén, de az elszármazott jászok településein, az ország számos megyéjében, valamint a hagyományörző és szakmai szervezetekben is jól ismertek.

De milyen kegyetlen tud lenni a sors! Az elmúlt év februárjában még a 70. születésnapja alkalmából méltattam őt a Jász Múzeumban, most pedig itt állok a ravatala előtt, és szomorúan keresem a búcsú szavait. Senki sem gondolta, hogy ilyen váratlanul magához szólítja őt az Úr! Hiszen soha nem panaszkodott, és tele volt tervekkel, amit még szeretett volna megvalósítani.

Április 21-én, egy kedd éjjelen hagyott itt bennünket, és indult el a meszes útra. S mi, akik ismertük, tiszteltük és szerettük őt, máris hiányoljuk személyét.

Többé nem látjuk őt a jellegzetes ballon kabátjában, nem olvashatjuk a *Durbincs sógor* írói álnéven írott ízes, humoros, sokszor kissé pajzán írásait a *Redemptio* újságban, s nem ír többé kitűnő helytörténeti, néprajzi könyveket, nem szervez honismereti programokat, s nem hív többé bennünket éjnek-éjjelen telefonon egy-egy halaszthatatlan szakmai ügy miatt.

Fodor Pista, mert hiszen csak így hívtuk őt, a jászsági honismereti, helytörténeti és hagyományörző munka egyik úttörője volt, aki széleskörű és felbecsülhetetlen munkásságával kitörölhetetlenül beírta nevét a Jászság aranykönyvébe.

1949. február 26-án született Jászapáttin. Gyermekkorát Apátitól 12 km-re, a jákóhalmi határ legtávolabbi részén, Varjason, vagy ahogyan ő mondta, Varnyason töltötte. Hetedikes koráig a varjasi iskolába is járt.

Pista mindig nagyon büszke volt tanyai életére, s írásaiban gyakran felidézte gyermekkorának történéseit, a

parasztember szorgosságát, kitartását és jász kamukérés humorát.

A 8. osztályba már a belterületi iskolába járt, majd a gimnázium első két osztályát a helyi közigazgatás általános iskolában és gimnáziumban végezte. A gimnázium megszűnése után a jászberényi Kállai Éva Gimnáziumban folytatta középiskolai tanulmányait. Ezt követően a nyíregyházi főiskolán könyvtárosi, Budapesten, az ELTE-n szociológusi diplomát szerzett.

Fodor István Ferenc

Fodor István egész életében Jászfákóhalmán élt. Munkáját a jákóhalmi Művelődési Ház igazgatójaként kezdte, majd öt évig az ÁFESZ-nél dolgozott, később pedig a jászberényi Városi Könyvtár munkatársa lett, ahonnan 1990-ben visszajött Jákóhalmára, hogy a település rendszerváltás utáni első polgármestere legyen. Három cikluson át vezette a települést, s működése alatt jelentősen fejlődött, gyarapodott Jákóhalmá.

Fodor István már gimnazista korában tagja lett a helyi honismereti szakkörnek, s Váradi Zoltán szakkörvezető halála után pedig ő vette át a közösség irányítását. Működése alatt rendkívül nagy érdemeket szerzett a honismereti, helytörténeti munkában.

Az ő kutatásainak köszönhetően vált ismertté több helyi születésű jeles

személy, mint például Horváth Péter, a Jászkunság első történetírója, Fazekas Dávid, a híres jákóhalmi betyár, Gubicz András ekegyáros, és felesége, Poldermann Júlia, valamint Szabó Szabolcs rajzfilmrendező életútja és munkássága.

De ugyancsak általa ismerhettük meg a Jákóhalmán szolgált kunszentmártoni pap, Hegyfoky Kabos nagy jelentőségű meteorológiai ténykedését is.

Rendkívül sokat tett Laki Ida festőművész hagyatékának megőrzéséért, melynek érdekében létrehozta a Laki Ida képtárat.

Nagy szerepe volt a helytörténeti gyűjtemény új helyre költöztetésében, az országosan védett népi műemlék, a jákóhalmi tüzelős istálló, valamint a *Kakasos Jézus* műemléki felújításában. Emellett számos emléktábla, köztéri emlék felállításának megvalósítója volt.

Fodor István nemcsak nagy hozzáéréssel kutató, de kitűnően írt is. Írásait sajátosan ízes, jó stílusú írásmód jellemezte. Szakszerű, de olvasható írásai révén vált széles körben ismertté Jászfákóhalmá történelmi múltja, népelete és humora.

Kutatásai könyvekben, tanulmányokban és kisebb lélegzetű cikkekben láttak napvilágot.

A Jász Múzeumért Alapítvány a Jászsági Füzetek c. közismert sorozatában három könyvét is megjelentette: *Jászfákóhalmi iparossága*, *Jászfákóhalmi története* és *A jászsági oktatás végvárai* című köteteket.

Emellett ő maga is egymás után jelentette meg munkáit a Tajak-Korok-Múzeumok Kiskönyvtára és a Fodor Pista Kiskönyvtára sorozatokban. Rendszeres szerzője volt a Jászsági Évkönyvnek és a *Redemptio* c. honismereti lapnak. Egy ideig ő maga is szerkesztett lapot, Jákóhalmi Polgár címmel. Számos lapnál volt külső munkatárs, mint a *Turista Magazin*, a *Természet Világa*, a *Szolnok Megyei Néplap*, majd az *Új Néplap*.

Nemcsak jó író, de nagyszerű előadó is volt. Előadásait mindig olyan népies ízzel, választékos szófordulatokkal fűszerezve tartotta, hogy teljesen lebilincselte hallgatóit. Utolsó előadását március 6-án Jászberényben, a Jász

Múzeumban megtartott *Nemzedékek kulturális jellemzői* című konferencián tartotta, ahol a tanyáról városra beköltözött emberek életmódjáról beszélt.

De a hagyományörzés terén is elévülhetetlen érdemeket szerzett. 1989-ben az ő kezdeményezésére a Jászságban Jákóhalmán emlékeztek meg elsőként a Jászkun Redemptio-ról. Egyik szervezője volt a Tavaszi emlékhadjárat jász-sági eseményeinek, a szakköröseivel 2006-ban szintén elsőként elevenítették fel a *Jánoska eresztés* egykori szokását, amely kezdeményezéshez Jászdózsa, Jásztelek, majd Jászberény is csatlakozott.

Komoly szerepe volt a Jákóhalmáról kirajzott jászokkal való kapcsolatfelvételen is, melynek eredményeként ma is tartó kapcsolatot alakított ki Jász-szentlászló településsel.

Honismereti és hagyományörző munkájának egyik fontos pillére volt a közösségteremtés és a közösségépítés. Alapítója és hosszú ideig elnöke volt a Gubicz András Gazdakörnek, de a nevéhez fűződik a Jászsági Honismereti Egylet megalapítása, amelynek elnöki tisztét haláláig betöltötte.

Közreműködött a Kertbarát Klub és a Jákóhalmi Dalkör létrejöttében is.

Ő volt az, aki minden évben baráti beszélgetésre hívta Jákóhalmára a rendszerváltó polgármestereket, s ugyancsak ő adott helyet minden év december 28-án a Jászságért díjakok találkozójának is. Szakköröseivel együtt jó kapcsolatot ápolta a Jászság honismereti szakköröseivel, akiket időről-időre meghívtak és vendégül láttak.

A honismeret és a hagyományörzés mellett imádott kirándulni, szakköröseivel, és a civilszervezetek tagjaival bejárta egész Magyarországot.

Utazásaik során kiemelt figyelmet fordítottak a kirajzott jász települések, valamint jász vonatkozású emlékhelyek felkeresésére. A másik nagy „szerelme” a rejtvényfejtés volt. Versenyről-versenyre járt, s mindenhol kiemelkedő eredménnyel szerepelt.

Megszámlálhatatlan társadalmi szervezetben és civil közösségben dolgozott.

Alapítástól tagja volt a Jászok Egyesületének, elnökségi tagként működött a Honismereti Szövetségben és a Magyarország Felfedezői, a Tájak-Korok-Múzeum Országos Szövetségében, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesületben, de tagja volt a Magyar Újságírók közösségének is.

Szoros kapcsolatot ápolta a jászberényi Városi Könyvtárral és a Jász Múzeummal. Jómagam még az 1970-es évek elején, az ifjúsági klub mozgalomban ismertem meg Pistát, akivel aztán a helytörténetben, honismeretben és a hagyományörzésben haláláig együtt dolgoztunk, és számos szép közös munkát valósítottunk meg.

Nagy tudását, sokrétű munkásságát, a szülőföldje iránti szeretetét széles körben elismerték, és számos díjjal jutalmazták. Birtokosa volt *IPOSZ*, valamint a *Lant és Toll Díjaknak*. „A Jászságért” Alapítványtól kilencediként kapta meg a *Jászságért Díjat*, amit ő nevezett el a jászok Nobel Díjának. Kérdemelte a *Magyar Kultúra Lovagja* címet, s 2019-ben pedig a *Magyar Ezüst Érdemkereszt Polgári Tagozat* általi kitüntetéssel ismerték el elkötelezett honismereti munkásságát.

Fodor István meghatározó személyisége volt a Jászság honismereti, helytörténeti és hagyományörző mozgalmának. Minden túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a Jászság élő lexikona, ikonikus alakja volt, aki egész életét a honismeret nemes ügyének szolgálatába állította, amelyben kezdettől fogva hitt, s amelyért képes volt mindent megtenni.

Ízig-veéig jász volt, s erre olyan büszke volt, hogy soha nem mulasztotta el ennek kinyilvánítását.

De most Pista itt hagyott bennünket, és elment egy messzi, titokzatos világba. S mi, akik jól ismertük őt, joggal gondolhatjuk, hogy ott sem unatkozik. Minden bizonnyal már maga köré gyűjtötte az egykori honismereteseket, és folytatják a diskurzust a világ dolgaíróiról.

Kedves Pista! Nem könnyű most nekünk tőled búcsút venni, hiszen oly sokáig az életünk része voltál. De az égiek döntésével nem hadakozhatunk. Te elmentél ugyan, de írásaidban, s az általad teremtett értékekben emléked örökké élni fog.

Kedves Pista! A Jászságban élő és az elszármazott jászok, a honismereti és a hagyományörző közösségek és intézmények nevében búcsúzom most tőled. Az Isten áldjon, nyugodj békében!

Hortiné dr. Bathó Edit,
a Jász Múzeum igazgatója

(A búcsúztató elhangzott
2020. május 21-én
a jászejákóhalmi temetőben.)

Dobos László (1957–2020)

Karcag város önkormányzata 2020. június 13-án hivatalos közleménnyel tudatta, hogy méltósággal viselt súlyos betegségben elhunyt Dobos László, a

város polgármestere, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés tagja.

Dobos László Karcagon született 1957-ben. Általános és középiskolai tanulmányait követően felvételt nyert az egri Tanárképző Főiskolára, ahol 1981-ben testnevelés és földrajz szakos pedagógus diplomát szerzett. Végzését követően tanári pályáját 1981-ben kezdte a karcagi Gábor Áron Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában, ahol 21 évig tanított.

1994-ben választották meg először önkormányzati képviselőnek, s 1998 óta haláláig a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés tagja is volt.

2002-2010 júniusáig dr. Fazekas Sándor polgármester mellett a város oktatásért és kultúráért felelős alpolgármestereként dolgozott. 2010 júniusától 2010 októberéig ügyvezető polgármester, majd 2010 októberében Karcag város lakossága először választotta meg polgármesterének. Ezt követően 2014-ben és 2019-ben is újraválasztották, harmadik ciklusa azonban sajnálatosan korán véget ért. Munkáját halála pillanatáig szolgálatnak tekintette.

Dobos László már kultúráért felelős alpolgármesterként is fontos feladatának tekintette, és büszkén támogatta a helybéli hagyományok ápolását. Számos karcagi hagyományörző egyesület tevékenységét kísérte figyelemmel. Aktív tagja volt a Karcagi Birkafőzők Egyesületének, rendszeresen támogatta, és részt vett a Pusztai Róka Nomád Hagyományörző Egyesület, valamint a Karcagi Talpas Íjász Egyesület rendezvényei mellett a Nagykun-sági Népművészek Egyesülete rendezvényein, illetve egyéb karcagi hagyományörző programokon.

Emlékét kegyelettel megőrizzük. Nyugodjon békében!

Dr. Nagy Molnár Miklós, a Györffy István Nagykun Múzeum igazgatója

Jászfényszaru történelmi arcképcsarnoka

Szóljunk hát eleinkről

„... azért csak Róvja fel a kapufélfájára,
hogy el ne felejtse ...”

(Fazekas Mihály: Lúdas Matyi)

A cikk szerzője arra vállalkozott, hogy Jászfényszaru híres szülöttei nyomába eredjen (virtuálisan és a valóságban is), információkat gyűjtsön és közreadja. Eleinkről keveset tudunk s egy-egy kapcsolódó cikk, tanulmány olvasásakor rácsodálkozunk – itt járunk közöttünk az utódok, akiknek az őseire büszkék lehetünk. E cikksorozatban – a tartalmi korlátok, és egy-egy már megjelent igényes írás miatt – rövid időutazásra hívjuk az olvasót. S hogy kik is ők? Részben már olvashattunk is róluk, dr. Farkas Kristóf Vince, dr. Kiss Dávid Sándor írásaiból, vagy a jászfényszarusi városi könyvtár helytörténeti blogján. Bízunk abban, hogy a kutatásaink eredménye hozzájárul az örökségünk megismeréséhez s a kedves olvasó is kedvet kap egy kis helytörténeti kutatáshoz, virtuális (és valóságos) kiránduláshoz. A későbbiekben tervezünk egy bővebb, hiánypótló tanulmányt készíteni – szerzőtársakat megkeresve –, amelyben olvasmányos formában, a múlttól mesélve, sorba rendezve a fontos és kevésbé fontos ám kétségtelenül érdekes, tudni érdemes kategóriába tartozó dolgokról is számot adunk.

S most álljon itt azok jelképes arcképe – elsőként Akantisz Viktoré – akik a tudomány, építészet, művészet tárgyi, szellemi javaival értékeket, örökséget hagytak ránk jászfényszarusiakra s akikre méltán lehetünk büszkék – akkor is, ha az élet másfelé vezette útjukat. A Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság mottója: „Hogy dicső eleink nyomain járni taníthassunk...”

Akantisz Viktor

(Jászfényszaru, 1864. december 6.
– Budapest, 1943. október 21.)

A jászfényszarusi festő, író és bibliográfust a korvinák stílusában festett miniatűr akvarelljei tették képzőművészként ismertté. A gimnáziumi tanulmányait Jászberényben a Királyi Katolikus Gimnáziumban végezte. Később jogi és bölcsészeti egyetemi tanulmányokat Budapesten folytatott. Külföldi tanulmányai után, 1919 őszén a Ma-

gyar Nemzeti Múzeum könyvművészeti előadója lett, ahol 1929-ig, nyugdíjba vonulásáig dolgozott. Hosszabb ideig mint író és grafikusművész tartotta fenn magát. Több cikke jelent meg a Természettudományi Közönyben és az Új Időkben, névtelen regényfordításait pedig budapesti napilapok közölték. Todoreszku Gyula, akit gróf Széchenyi Ferenc és gróf Apponyi Sándor adománya után az Országos Széchenyi Könyvtár, a nemzet könyvtárának harmadik legnagyobb adományozójaként tartanak számon, köteteknek egy részét kora legjelesebb könyvművészeivel – mások mellett a neves polihisztorral, Akantisz Viktorral – kötötte bőrbbe, bársonyba, pergamenbe. Míves munkái ma is megtekinthető-

került sor hasonló tárlat megrendezésére. Munkásságát nyolcrészes sorozatban mutatják be.

Forrás: https://nemzetikonyvtar.blog.hu/2016/09/22/akantisz_viktor_1864

A kiállítás összeállítása során az eddigi ismereteinkhez képest több újdonság is kiderült, mindenekelőtt a Todoreszku–Horváth Könyvtár számára a 20. század elején készítettett művészi könyvkötések vonatkozásában.

A könyvek megszerzése csaknem a kisebbik része volt annak a munkának és anyagi áldozatnak, melyet Todoreszku gyűjteményének kialakítására áldozott. Nemcsak művekben gazdag, de szép és ép könyvtárat akart és ugyanolyan szenvedéllyel vetette bele magát a könyvek konzerválásába,

Akantisz Viktor önarcképe – Nemzeti Könyvtár

ek. Különös egyéniség, autodidakta és ezermester, író, bibliográfus, grafikus, festő, könyvrestaurátor és könyvkötő volt. Jóformán egész Nyugat-Európát bejárta s a nyugati világnyelveket többé-kevésbé elsajátította. Az Országos Széchenyi Könyvtár a művészt ma is kiemelkedő könyvrestaurátoraként tartja számon. Forrás: <https://www.eke.hu/sites/default/files/csatolmanyok/hirek/2016/pnyeme.pdf>; <http://real.mtak.hu/75308/1/080.2017.66.2.9.pdf>;

2016 augusztusában ünnepeltük dr. Todoreszku Gyula (1866–1919) születésének 150. évfordulóját. Az Országos Széchenyi Könyvtár tiszteletbeli igazgatójának majd 3000 kötetes könyvtárát 1920 óta őrzi a nemzeti könyvtár. A jubileum alkalmából kamara kiállítás készült, amely több mint száz műtárgy segítségével mutatta be a gyűjtőt és páratlan gyűjteményét. Régi adósságot törlesztettünk ezzel, hiszen még nem

restaurálásába, kiegészítésébe és kötetésébe. Ezekkel a műveletekkel kapcsolatban lép be a gyűjtemény kialakításába Akantisz Viktor, akinek működése és ízlése meghatározó volt a könyvtár jellegére.

A könyvművész

Meghatározó személy a gyűjtemény alakításában Akantisz Viktor, aki Todoreszkuval csaknem egyidős volt, a restaurálás, kiegészítés és könyvkötés munkáját is végezte. Akantisz jogot és filozófiát tanult a pesti egyetemen, majd íróként és grafikusként tartotta fenn magát. Hóman Bálint írja róla, hogy „Korán az irodalomra adta magát és évtizedeken át mint író, hírlapíró és illusztrátor fejtett ki igen termékeny munkásságot, s különösen mint fordító járult hozzá irodalmunk gazdagításához. Közben ismételten hosszabb külföldi utakat tett. Jóformán egész Nyugat-Eu-

rópát bejárta s a nyugati világ-nyelveket többé-kevésbé elsajátította. 1900-ban ismeretséget kötött a kiváló magyar könyvgyűjtővel, Dr. Todoreszku Gyulával, s ettől fogva munkarejét elsősorban a nagybecsű Todoreszku-könyvtár fejlesztésének szentelte s a könyvtár izléses korhű kötéseit, illusztrálásai mind tőle származnak.”

Akantisz sajátos egyéniség volt: autodidakta ezermester, író, bibliográfus, grafikus, festő, könyvrestaurátor és könyvkötő. Első műve, *Pompadour marquise életrajza* 1889-ben Fréron A. V. álnéven jelent meg. Ezt követte *A klasszikus ókor legszebb hősmondái* Schivab, Stoll és mások nyomán című kompilációja, majd *A sakkjáték kézikönyve* Rozsnyai Károllyal közösen. Rozsnyai gyors nyelvmestereinek sorozatában német, francia, angol, olasz, orosz spanyol, japán, lengyel, cseh, török és portugál nyelvtanokat írt. Az első magyarországi japán nyelvkönyv létrehozói között Akantisz Viktort Rozsnyai Kálmánnal együtt említjük. A 20. század elején több, főként földrajzi, tudományos és művészeti kötet jelent meg Japánról, és elkészültek az első nyelvészeti és nyelvtanulást segítő munkák is. Mások mellett Szeghy Ernő Sándor (1872–1952), Teleki Pál (1879-1941), Akantisz Viktor (1864-?) és Ágner Lajos neve emelhető ki a szerzők közül. Megjegyzés: a szerző, az író és grafikus Akantisz Viktor neve nem szerepel ugyan az alábbi könyvben: *Japán. Gyakorlati japán-német-magyar beszélgetésekkel, hét eredeti japán írástáblával.* Budapest, 1905. (Rozsnyai gyors nyelvmesterei bármely nyelv alapos elsajátítására a tanító nélkül.), ám Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái című műve I. kötetében (Új sorozat, Budapest, 1939.), az 519-520. oldalon található hasábon őt említi e nyelvkönyv szerzőjeként is a Rozsnyai Kálmán-féle sorozatnál. Ezt az információt először Koósz István közölte a Magyar Nyelv című folyóirat Levélszekrény rovatában (2004/december, C/IV. 512. o.), kiegészítve Senga Toru egy korábbi írásának (Dzsúdsucu és dzsúdó. 2. rész, Magyar Nyelv 2003/3. 316. o.) adatait. Forrás: Kéri Katalin: *Adatok és művek a nem nyugati kultúrák neveléstörténetének kutatásáról* (historiográfiai áttekintés) PTE BTK Neveléstudományi Intézet Pécs, 2015 ISBN (html) 978-963-429-044-5 <https://mek.oszk.hu/15500/15542/html/index.html#https://mek.oszk.hu/15500/15542/html/07beliv.htm>

A bűnügyi regénytár számára Conan Doyle műveit fordította. Később *Az olaj festészet*, majd *A vízfestés alap-vonalai* című műveket publikálta. Közben grafikus-művészként is alkotott: saját művei mellett A helység kalapácsát és Vargha Damján imakönyveit illusztrálta.

Miután Todoreszku Gyula restaurátorként és könyvkötőként kezdte foglalkoztatni, megélhetését is bőkezűen biztosította. Todoreszku halála után az özvegy a hivatalos adománylevel 5. pontjában gondoskodott Akantisz sorsáról: ... hogy a gyűjtemény „tovább fejleszhető s emellett folyton kellően gondozható és fenntartható legyen, – ezért kérem, hogy boldogult férjem volt

sára művészeti segéderőként alkalmazható. Akantiszt 1919. augusztus 10-én ki is nevezték könyvművészeti előadónak, majd másnapról hivatalosan a könyvtár szolgálatába lépett. Feladata elsősorban a Todoreszku-gyűjtemény gondozása volt, amelynek első, ideiglenes felállítását ő végezte. 1920. október 26-tól bővült tevékenységi köre, ugyanis ekkor kezdte meg működését – a Todoreszku–Horváth-gyűjteménnyel együtt átadott könyvkötő eszközökkel – az OSZK első műhely-jellegű részlege, a könyvkötészet, amelynek felállítását Melich János „Akantisz Viktor könyvkötőre és restaurátorra” bízta, és megbízta a műhely felügyeletével is.

Munkájába egy 1921. január 12-éről

Akantisz Viktor festett pergamenkötései

munkatársát, Akantisz Viktor urat a Magyar Nemzeti Múzeum személyzete létszámában az általam adományozott, illetve létesíteni kívánt könyvtárnál megfelelő alkalmazásban rendszeresíteni méltóztassék”. Melich János ennek megfelelően hamarosan megtette az alkalmazásról szóló felterjesztést, hiszen Akantisz „A könyvkötőművészi tevékenységénél nagy jártasságot és ismeretet szerzett magának a magyar és nem magyar ősnymtatványok, valamint a nemzeti bibliographiák terén is”, így ismeretei az OSZK számára is hasznosak, rá lehetne bízni az ősnymtatványok és a régi magyar könyvtár kötésének gondozását is. Mivel Akantisz ekkor már 55 éves, nem lehet állami szolgálatba kinevezni, de a Róheim Géza lemondásával megüresedett javadalom terhére szakdíjnoki illetményekkel könyvtári kötésművészeti munkálatok irányítá-

keltezett jelentés nyújt betekintést: „a november hóban megkezdett javítási munkák tovább folytatódtak és pedig elsősorban a tervbe vett ősnymtatványok bekötési tábláinak helyreállításával. Ezekből elkészült összesen 109 darab rongált kötés, kisebb-nagyobb defektussal, miknek a minémisége a Naplóban pontosan feltüntetve is van. Különös súlyt helyeztem arra, hogy ne csupán a hiányok, szakadások stb. pótoltságának, hanem lehetőleg visszaadattam festéssel a bőrkötések színét s kenőccsel azoknak eredeti fényét is. A könyvek belső szöveg és előzéklapjai – a beragasztások – és apróbb javításokon kívül teljesen érintetlenül maradtak; s e megjegyzésem különösen vonatkozik az előzéklapokra, számolva azzal az eshetőséggel, hogy mint eddig, úgy ezután is bizonyára akadnak kutatók s szakemberek, kik ezeket a lapokat, ha leragasztattak volna, (folytatás a 28. oldalon)

(folytatás a 27. oldalról)

újra fölfejténék: bibliographiai adatok, nyelvemlékek vagy más irodalmi ritkaságok után való kutatás céljából.”

Akantisz ezzel párhuzamosan folytatta a Todoreszku–Horváth Könyvtár gondozását: 1921. január 21-én a Régészeti Társulat ülésén tudományos előadásban méltatta „régészeti és művészeti szempontból” a gyűjteményt, majd 1922-ben Horváth Aranka megbízásából publikálta annak katalógusát. Hóman Bálint a miniszterhez 1923 januárjában írt levélfogalmazványa arról tanúskodik, hogy a könyvtár vezetése igen elégedett lehetett munkájával, bár a hivatali keretek közé kényszerült művész nem mindig ápolt harmonikus viszonyt közelebbi munkatársaival. „Szerencsém van tisztelettel javasolni Nagyméltóságodnak, hogy Akantisz Viktor múzeumi könyvtári könyvművészeti előadót az O. M. Gyűjteményegyetem szervezés alatt álló tudományos segédszemélyzeti statusába a VIII. fiz. osztályba kinevezni, illetőleg ha ez kora miatt lehetetlen volna, a VIII. fiz. o. összilletményének megfelelő tiszteletdíjban részesíteni kegyeskedjék. Akantisz [...] A vezetésem alatt álló könyvtár tisztviselőinek ma [...] a doyenje. [...] Mikor a Todoreszku-Horváth könyvtár a múzeumi könyvtárba került, Akantisz is vele együtt hozzánk jött [...] Azóta nálunk vezet a Todoreszku-gyűjteményt s róla egy bibliografiailag is igen becses katalógust készített, mely könyvtárunk kiadványai között nyomtatásban is megjelent.

Vezeti ezen felül házi könyvkötészetünket, melynek szervezése körül is különös érdemeket szerzett. Középkori kódexek és nyomtatványaink, a Régi Magyar Könyvtár, a remoták kötéseinak restaurálását illetőleg korhű új kötéseit ő intézi igazi művészi érzékkel és fáradhatatlan ügybuzgalommal. Mindezek alapján az a meggyőződésem, hogy Akantisz Viktorban könyvtárunk igen értékes alkalmazottat nyert, s könyvtárunknak is érdeke az, hogy végleges állami kinevezéssel, illetőleg alkalmazással egészen könyvtárunkhoz fűzessék.” Akantisz a véglegesítés után még hat évig állt a könyvtár szolgálatában. A Todoreszku–Horváth Könyvtár véglegesnek szánt helyén való berendezését 1927-ben már nem ő végezte, valószínűleg megromlott a kapcsolata az özvegyvel. 1929-ben vonult nyugalomba. Ezt követő további életútját ez ideig nem ismerjük.

Horvát Pál az Országos Széchényi Könyvtár könyvrestaurátora Restaurátor elődeink 1880-1960-ig címmel tartott előadásában többek között Akantisz Viktor munkásságába nyerhettünk bepillantást: https://mnl.gov.hu/mnl/ol/hirek/a_restauralas_multja_jelene_es_jovoje_a_magyar_nemzeti_leveltarban_0

Irodalom:

Varga Bernadett: *Még egyszer a Todoreszku–Horváth könyvtárról*;

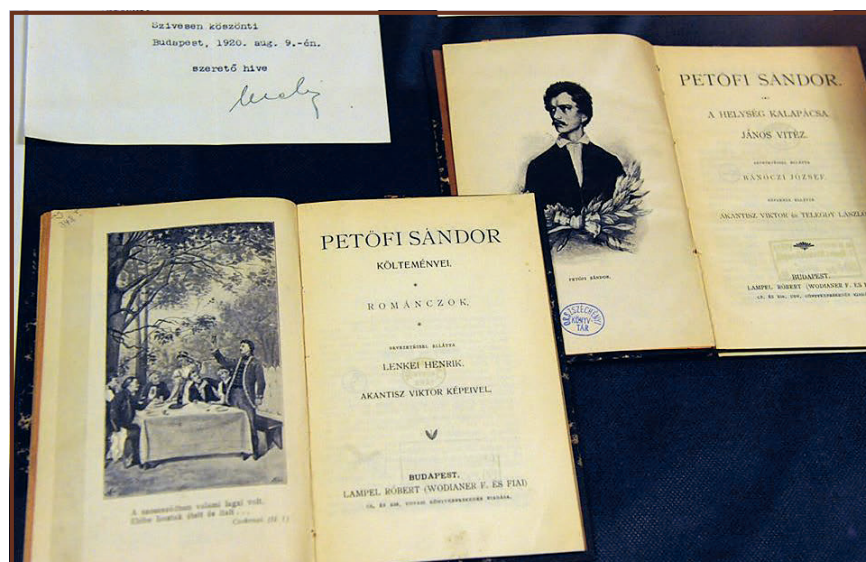
Forrás: <http://real.mtak.hu/75308/1/080.2017.66.2.9.pdf>

Plkánszky Kádár Jolán A Todoreszku – Horváth-gyűjtemény;

Forrás: https://www.epa.hu/00000/00021/00284/pdf/MKSZ_EPA00021_1972_88_01-02_052-060.pdf

Múzeum Országos Széchényi Könyvtárába. Az esemény 100. évfordulóján egy, az eddigi ismereteinket kiegészítő, a gyűjtemény sokrétűségét bemutatni igyekvő, magyar, román és angol nyelvű díszalbummal tisztelegnek az egykori nagyra becsült igazgató emléke előtt, aki a román és a magyar kultúra írásos öröksége ápolásában kiemelkedő szerepet nyújtott.

Varga Bernadett és Nagy Levente – magyar és román nyelven is közreadott – írásai vezetnek be az olvasót e kiemelkedő gyűjtemény világába. A két tanulmány közül az első a gyűjtőről, a gyűjtemény kialakulásáról, felépítéséről, valamint az adományozás utáni történetéről szól, a második pedig a gyűjtemény eddig ismeretlen román vonatkozásait vizsgálja, új bibliográfiái

Akantisz Viktor Petőfi illusztrációi

Ajánlás

Egy különleges, újonnan megjelent könyvet ajánlunk a kedves olvasó figyelmébe: Todoreszku: Egy kivételes könyvtár kincsei. Szerkesztette: Varga Bernadett, Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 2020., 248 old. ISBN 978-963-200-709-0. Megrendelhető az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) oldalán: <http://www.oszk.hu/webform/> kiadványrendeles

A kiadvány a nagy gyűjtő és mecénás személyének, Dr. Todoreszku Gyulának (1866–1919) állít emléket halála után egy évszázaddal. Széchényi Ferenc és Apponyi Sándor mellett Todoreszku a magyar nemzeti könyvtár egyik legjelentősebb adományozója, mintegy 3000 kötetes, felbecsülhetetlen értékű darabokban bővelkedő könyvtára 1920-ban került a Magyar Nemzeti

eredményeket közölve. A fényképekkel, képekkel, dokumentummásolatokkal is kísért tanulmányokat egy színes képes katalógus követi, amely válogatott tételekkel igyekszik megmutatni a Todoreszku-könyvtár kivételes gazdagságát.

Ebben a részben főként a régi nyomtatványokat tartalmazó gyűjtemény unikális könyvritkaságai, a magyar és a román művelődés-, irodalom-, egyház- és nyomdászattörténet fontos darabjai kerülnek bemutatásra, amelyeken keresztül az olvasó bepillantást nyerhet az egykori bibliotékába, ugyanakkor a gyűjtőszemély és a bibliofília varázslatos világába is.

**Kovács Béláné Pető Magdolna,
a Bedekovich Lőrinc
Népfőiskolai Társaság elnöke**

MESÉLŐ TÁRGYAK

A fülöpszállási deputációs láda, és annak kincsei

1989 után a fülöpszállási községházán is jelentős átalakítások történtek. Nemcsak a működést illetően, de a ház korszerűsítése és a bútorok selejtezése is megtörtént. Engedélyt kértem az előző polgármestertől, hogy a feleslegessé vált, megsemmisítésre szánt limlomok között válogathassak a helytörténeti gyűjtemény részére. A pincében térdig érő talajvízzel borítottan, elrohadt bútorok és szétmállott régi papírok között megtaláltam a község régi deputációs ládáját. Hosszú és költséges folyamat volt, míg az átázott faládát az egyik múzeum restauráló műhelyében stabilizáltattam. Az utazóláda gyártási időpontját az 1700-as évek legelejére datálták a szakemberek. A szépen vasalt, zárral, pántokkal ellátott láda dekoratív antik műremek. A város mindenkori előljárói a Jászberénybe történő utazások alkalmával ebben szállították az okmányokat, iratokat. Hogy a lóvontatású szekéren zötykölődő fülöpszállási szenátor uraknak mennyi időbe is telt Jászberénybe, valamint vissza történő utazása, megtudhatjuk Herpai János képviselő 19. századból az utókorra hagyott, igen nagyjelentőségű naplójából. Az 1849-es esztendőben a következő bejegyzést tette: „... *Április 23-dikán voltunk Jász Berénbe Gyűlésre. 7 nap telt el jövet menet és az ottlétünk...*”

A fülöpszállási küldöttség deputációs ládája a mindenkori aktuális iratokkal bizonyára több száz alkalommal megjárta a Jászberénybe vezető utat a kocsiderékban elrejtve, esőben, sárban, hófúvásban és izzasztó napsütésben oda s vissza.

Ez a fából ácsolt láda valószínűleg a legrégebbi bútor a településünkön. Ennek megfelelően őrzöm a gyűjteményemben. Feltétlenül a redemptio időszakának tanúja.

Az elmúlt hatvan év során több száz olyan dokumentumot gyűjtöttem össze, melyek egykor ezen ládában utazhattak, vagy csupán az 1700-as évek eleje óta községünkkel összefüggésbe hozhatók. Néhányat ezek közül bemutatok írásom végén.

Több százéves dokumentumokra rálatálni egyre nehezebb és véletlenszerűbb manapság. Leginkább azért, mert történelmünk viszontagságai alatt a

generációk váltása, az őrzési viszonyok különbözősége következtében a papír vagy pergamen alapanyagú tárgyakat megviselték az évszázadok próbatételei. Amely tárgy túlélte a háborúk, tűzvészek, költözködések, selejtezések pusztításait, az szépen lassan, de megtalálta végleges helyét a közgyűjteményekben. Kisebb százalékuk családok őrzésében, gyűjtők tárlóiban pihennek. A megszállott gyűjtő pedig mindig reménykedik egy-egy érdekesebb relikvia előkerülésében, melynek lapjain a régmúlt üzenete rejtőzhet.

A fülöpszállási deputációs láda

A mai gyűjtők eredményes működésének hatékonysága a határok átjárhatóságával, a közlekedés felgyorsulásával, az információáramlás gigantikus fejlődésével lényegesen kedvezőbb, mint néhány évtizeddel ezelőtt volt. Magyar magángyűjtők egyre gyakrabban tűnnek fel Európa nagyvárosaiban rendezett aukciókon. Ezek az árverések legalább kétszeres haszonnal járhatnak. A gyűjtők hazahozzák a megvásárolt hungarikákat, valamint kapcsolatokat teremthetnek külföldi gyűjtőkkel. Ma már a honi gyűjtőknek is van esélye versenybe szállni, eredményesen licitálni egy-egy magyar vonatkozású dokumentumért, nemzeti kincsért határainkon túli árverezéseken is.

Nemrégiben Bécsből sikerült hazahoznom a Jászkun Redemptio egyik korabeli, eredeti, 1745-ből származó engedélylevelét. Ez a nyomat közis-

mert, hiszen minden megváltkozott jáász és kun település bizonyára kapott egy-egy példányt belőle. A most megszerzett dokumentum abban különbözik az eddig ismertektől, hogy aranyfestékekkel díszítették a kezdő iniciálét, és az iratvégi díszítés is teljesen egyedi. Nyomdai aláírás helyett pedig Mária Terézia autográf aláírása szerepel a szöveg végén.

Különlegessége még, hogy a zárólapon, mely eredetileg üres volt, később a 19. század közepén ráfestették az akkor érvényben lévő Pest-

Pilis-Solt-Kiskun vármegye címerét. Az egész dokumentum igen megkímélt állapotban maradt fenn.

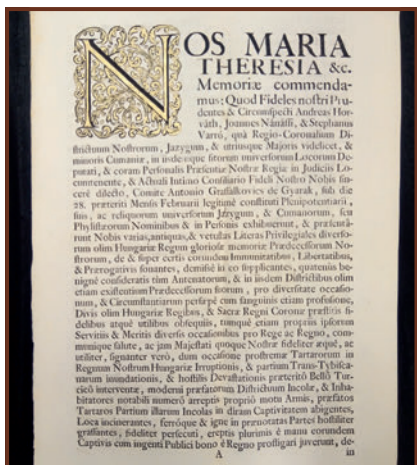
A redemptio jelentőségéről most nem kell írnom, hiszen aki olvassa a Redemptio című folyóiratot, valószínűleg jól ismeri a történetet, és könyvtárnyi irodalom, dokumentum található erről.

A megmentett deputációs láda jelenlegi kincsei közül felsorolok néhányat:

- 1685 – Ibrahim pasa levele Kohári Istvánhoz (*kézirat*)
- 1686 – Solti bíró panaszos levele a felszabadító európai hadsereg parancsnokához (*kézirat*)
- 1745– Mária Terézia redemptios engedélylevele (*s. k. autográf aláírása, ezt követte a Statutum rendelet*)
- 1801 – Horváth Péter: Commentatio ... Jazigum et Cumanorum ..., Pest (*folytatás a 30. oldalon*)

(folytatás a 29. oldalról)

- 1815 – Ő Felségének az ausztriai császárnak... Manifestuma, Buda, Kir. Univ. nyomt.
- 1817 – Fülöpszállási takácsok, szabók, cszözvargák céh kiváltságlevele (Franciscus autográf m. k.) (Pergamen+pecsét+pecsétnyomó)
- 1820 – Statuta pro Judiciis Jazigum et Cumanorum (Trattner, Pest)
- 1825 – Fülöpszállás Városalapító oklevél (Franciscus autográf m. k./Pergamen, függőpecsét)
- 1826 – Legelső országos vásár Fülöpszálláson

Mária Terézia

redemptio engedélyének első oldala

- 1826. június 22. – (Levél Kiskunlacházára) Szabad Fülöpszállás városa és bírása
- 1827 – Tarifája a nemes Jász és két Kun Kerületek kebelében helyezett városok' országos és heti vásárjainak (Jászberény, Muhoray András M. K.)
- 1829 – Beszéd... Pest Pilis Solt... vármegyéknek... Buda városában... Josef nádor Úr... tiszt-választó-szék alkalmával, Trattner, Pest
- 1831 – Az adacsi puszta haszonbérbe kiadó (plakát)
- 1834 – Hirdető levél (útonállók, gonosztevők kivégzésével kapcsolatos rendelet) (Jászberény, Mihálkovits József főnöktárus, plakát)
- 1839 – A jászoknak és kunoknak dicső emlékeztető Mária Theresia királynő által 1745. esztendőben adatott kegyelmes királyi kiváltságos levél, Trattner Károly, Pest (Beírás kézzel: Kun Sz. Miklós Városáé)
- 1839 – Hirdetmény (Statárium bűnözők felakasztásáról) Jászberény Bartsik Márton jegyző, plakát

- 1840 – Jelentése Pest, Pilis és Solt T. Vármegyék 1839/40 évi orsz. gyűl. követeinek. Trattner, Pest
- 1844 – Törvény cikkely a Jász-Kun Kerületek belszerkezetéről és orsz. gyűl. szavazati jogáról
- 1844 – ...Pest, Pilis és Solt vármegye... Repertórium Gurián és Bagó betűivel, Buda
- 1845 – Jász-Kun Kerületek váltságának első százados öröm-ünnep Jász-Berényben, május 20. 1845. Landerer és Heckenast, Pest
- 1868 – A Jász Kun Kerületek 1867. évi megválasztott tisztikarának, városi tisztviselőinek és kerületi közgyűlési képviselőinek névjegyzéke, Jászberény (Veress Károly ker. aljegyző) (Plakát sok száz névvel)

Térképek:

- 1730 – Bél Mátyás könyvének térképmelléklete
- 1796 – Pest Pilis és Solt... Vármegyék térképe (Színes, Görög és Kerekes)
- A kiséri Bankós család (1700-as évek közepétől Fülöpszálláson élő család levéltára, 1797 – 1876-ig)
- Fülöpszállási levelek, okmányok a 18. századtól

Veszteség lajstrom első oldala, 1915

- Báthori Gábor ref. lelkész-püspök iratai, könyvei
- Kunszentmiklósi és szabadszállási iratok, levelek a 18. századtól

Könyvtáram több száz szakkönyvet tartalmaz, ami a jász és a kun térség történetével, irodalmával foglalkozik a jelzett népcsoportok letelepedésétől kezdődően.

Ugyancsak Ausztriában vásároltam meg a K. U. K. Kriegsministerium N. r.

149-es számú „szigorúan titkos” jelzésű „Veszteség lajstrom”-ját. Dátuma: 26. 3. 1915. Ez az A/4-es méretű, 58 oldalból álló jelentés igen apró betűkkel írva mintegy 3.500 elesett katona adatait tartalmazza. Az 1914-18 között zajló világháború hatalmas embervesztésére következtethetünk abból a tényből, hogy 1915 márciusában, nem egészen egy év alatt a 149. veszteség-lajstromot összegezték a K. U. K. vezérkaránál.

Feltűnő, hogy az elesett tisztek jelentős többsége osztrák volt, míg az altisztek és rangjelzés nélküli katonák csehek, székelyek, galíciaiak, magyarok. Szomorú, hogy az áldozatok 70%-a magyar volt, amiből arra lehet következtetni, hogy honfitársainkat küldték a tűzvonalba.

Pest-Pilis-Solt vármegye bronz címere

Szintén Ausztriából sikerült hazahoznom nemrégiben Pest Pilis Solt vármegye 19. századból származó dekoratív címerét. Anyaga bronz, és mives bőrbetéttel ékesítették. Átmérője 30 cm, egy kézműipari remekmű. Valószínűleg valamely település hintójának a jelződsze lehetett.

A magángyűjtő minden esetben először családjának fiókjában, padlásán, kamrájában keresgél. Később szomszédoknál, ismerősöknél, saját településén. Szerencsésnek érzem magam, mert gyermekkoromat Fülöpszálláson, ifjúkoromat Kunszentmiklóson, felnőttkoromat nagy részben Budapesten éltem. Idős koromra pedig elértem, hogy határainkon kívül kallódó jász-kun ereklyéinknek is kereshetem a bűvőhelyeit.

Székely Gábor helytörténeti kutató

VISSZATEKINTŐ

Jász Alkotók adventi tárlata Budapesten

Eljött a remény Betlehembe címmel rendezett kiállítást a Jász Alkotók Köre (JAK) Budapesten 2019. november 29. és 2020. január 16. között. A csepeli Szabó Magda Közösségi Tér Galériájában a Jászságból elszármazott, vagy ma is ott élő, alkotó művészek mutatkoztak be. A 75. jubileumi tárlaton a betlehemi üzenethez, a Szent családhoz és a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó alkotások kaptak helyet, de a téli Jászság egyedi varázsát is több festmény megidézte. Kiss Bertalan *Advent* című festménye a zúzmarás, havas tanyavilágot varázsolta a néző elé, de a szülőföldhöz való kötődés ihlette Bobák László és Budai Szilvia szépséges téli tájképeit is.

Törökné Rusvai Mária – Karácsonyi délután

Fotó: Bognár Mária

H. Bekes Viktória – Várakozás

Fotó: Bognár Mária

Bobák László – Havas táj

Fotó: Bognár Mária

Az ünnepváró tárlat kiállítói voltak: Bobák László, Budai Szilvia, Czókoly Nikolett, Danczák István, Deli Julianna, D. Kovács Júlia, Gara Gizella, H. Bekes Viktória, Horváth Bence Tamás, Kiss Bertalan, Magyar Ari, May Mária, Molnár János, Pásztorné Győr Mária, Radics Márta, Szabari Zoltán, Terjékiné Mozsár Magdolna, Törökné Rusvai Mária, Végert Ágnes, Vozáry Viktória. A kiállítást Farkas Enikő, a Szabó Magda Közösségi Tér intézményvezető-helyettese és D. Kovács Júlia, a JAK elnöke rendezte.

(A Jász Alkotók Köre 1994 végén alakult, a csoportnak ma 19 tagja van, grafikusok, festők, iparművészek, tanárok, költők, írók.) **Bognár Mária újságíró**

Kiss Bertalan – Advent

Fotó: Bognár Mária

Mint ide Lacháza

Gyakran találkozni a fenti kifejezéssel, ami a *Hogy mondom online szleng szótár* szerint általában valamilyen tulajdonság kihangsúlyozására használt összehasonlító mondat utótagja. Mivel Lacháza „messze van”, ezért a nagy távolságok kifejezésén kívül a túlzó elméretkezés során is alkalmazható.

Rendszerint az *olyan*, vagy *akkora* melléknévi mutató névmást követi az összehasonlítás, mint például:

Olyat szolt a petárda, mint ide Lacháza!

Akkora sor torlódott mögöttem, mint ide Lacháza.

Legtöbb bajom a szagával volt s van, ami elnyúlik egészen Kiskunlacházáig (ez utóbbi már egy cifrább változat).

Az Édes Anyanyelvünk 2002/5. száma szerint a *Messze van ide Lacháza* nem más, mint becslésszerű, de meglehetősen nagy távolság jelölésére szolgáló játékos mértékegység, hasonlóan a Makótól Jeruzsálemig kifejezéshez.

De, hát miért terjedhetett el az, hogy Lacháza messze van, és honnantól számítva van messze? Hiszen majdhogy nem az ország közepén van a nagyközség, a fővárostól csupán 40 km-re. Bizonyára nem Horvátországban, az Eszék-Baranya megyében lévő Lacházáról (horvátul Vladislavci) van szó, amely tényleg messze van, mondjuk Budapesttől 265 km-re.

A nagy messzeség pontosan 9278 km-et jelent (Google-térképről lemérve), ugyanis Göllner András kettős – magyar és kanadai – állampolgár a Kanadai Magyar Hírlap 2017. 09. 19-i számában így ír: *A maga viselkedése olyan messze van a krisztusi tanítástól, mint Kanada Kiskunlacházától.*

Nagyobb a valószínűsége viszont annak, hogy nem is éppen a nagy távolságot jelölte a szóösszetétel még az elterjedésének a kezdetekor, hanem éppen az ellenkezőjét, tehát a közelséget. Vélhetően Lacháza környékéről származik a mondás, ugyanis, ha ott valaki az iránt tudakozódott, hogy ez és ez milyen távol van, akkor az illető kielégítő, és „pontos” választ kaphatott ekképpen: itt, a közelben, nem messze, mint ide Lacháza. Ez a kérdés-felelet nehezen képzelhető el az ország más tájékán, ahol nem is tudják, hogy hol van Lacháza.

Visszont éppenséggel Lacházának a nem ismerete lehet a magyarázat arra, hogy miért is van messze. Ugyanis a

szólas elterjedését követően a fenti válszadás érthetlenséget jelentett más vidéken. Nem tudták, hogy hol is van Lacháza, ezért úgy vélték, vagy magyarázták, hogy bizonyára messze, de nagyon messze.

Ebből a túlzásból aztán lekopott a messze szó, és maradt a nagy, nagyon melléknév vagy határozószó, és kapott egy második értelmezést a hasonlat: *Fiam, te olyan hülye vagy, mint ide Lacháza!*

Dr. Babós Lajos helytörténeti kutató

VERSELŐ JÁSZOK ÉS KUNOK

GYERMEKEIMNEK

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Itt növekszik mesék égis éró fája.
Égis éró fához lovamat kötöttem,
Meváltó, kegyelmes Istenünk fölöttem.

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Itt ragyog legszebben
tündérlányok bája,
Turul nemzedékből büszke,
hős vitézek,
Vágató paripán hírünket vigyétek!

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Végtelen rónaság, szülőföldnek tája,
Cipó illatának, s Földnek arany magja,
Dajkámnak éneke, szeretetnek hangja.

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Ne feledd, mit mesélt édesanyád szája,
Apád becsülete, s vére hullt felette,
Örök harangszóval emlékezz helyetted!

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Tiéd lesz, ha elmúlik éltednek órája,
Fejfát és koporsót itt faragnak nékem,
Mikor elpihenek, ezen a vidéken.

Ez itt az én hazám, te is vigyázz rája,
Ajkaidról zengjen boldogságos hála,
Tanítsd gyermekednek ezt a szót:
„Esküszünk!”
Hitünkhoz, Hazánkhoz hűtlenek nem leszünk!”

Tóth Marianna

Lapunk szerzői

Dr. Babós Lajos helytörténeti kutató,
Budapest

Dr. Bathó Edit néprajzkutató,
a Jász Múzeum igazgatója, Jászberény

Bognár Mária újságíró, Budapest

Csörgő Terézia, a Lehel Vezér Gimnázium
nyugalmozott kémia-biológia szakos
tanára, Jászberény

Kovács Béláné, a Bedekovich Lőrinc Nép-
fiskolai Társaság elnöke, Jászfényszaru

Lukácsi László helytörténeti kutató,
Jászsószentgyörgy

Metykó Béla helytörténeti kutató,
Jászberény

Nagy Edit költőnő, Eger

Dr. Nagy Molnár Miklós néprajzkutató,
a Györffy István Nagykun Múzeum
igazgatója, Karcag

Rideg István ny. középiskolai tanár,
Karcag

Selmeczi László régész, Budapest

Székely Gábor magánygyűjtő,
helytörténeti kutató, Kunszentmiklós

Tóth Marianna óvodavezető,
Kunszentmárton

Veresegyházi Béla
ny. gimnázium igazgató, Tápiószéle

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk 2020. augusztus végén jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb 2020. július 31-ig kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

Lapunk a Jászági Önkormányzatok Szövetsége támogatásával jelenik meg.

REDEMPTIO

A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány
Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit
A szerkesztőbizottság tagjai:

Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett,
Kókai Magdolna

Előkészítési munkák:
Bugyi Gábor, Papné Varga Bernadett

A kiadó és a szerkesztőség címe:

5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.

Tel./fax: 57/502-610

E-mail: jaszmuzeum@gmail.com

www.jaszmuzeum.hu

ISSN 1218-9553

Nyomdai kivitelezés: ARTANDER Kft.
Tel.: 57/500-960 • www.artander.hu